

ՄԵՐ ՀՈԳԵՔԱՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ԱԽՏԵՐԻ ՄԱՍԻՆ **Մուտեղ Լալայան**

Չհավակնելով գիտական խորության, փորձենք ընդհանուր հայացք նետել հայ կյանքում առկա հոգեբանական մի շարք երեւոյթների ու ձեւավորված բարդւոյթների վրա՝ մեր հոգեբանական ինքնատպաստանւոյթան եւ մեզանում արմատ գցած մի շարք ախտավոր հոգեվիճակների հաղթահարման անհրաժեշտութիւնից ելնելով:

Մեզանում առկա հոգեբանական ախտերը հիմնականում հետեւանք են երկու բանի՝

ա) բնական օրենքներն ու օրինաչափւոյթունները չիմանալու,

բ) մեր ցեղի դասնւոյթանն ու մշակւոյթին, նրա իրական արժեքներին, առաքիւնւոյթուններին ու թերւոյթուններին անձանոթ լինելու - մի խոսքով՝ անցեղաճանաչւոյթան:

Պէտք է ասել, որ հոգեբանական առանձին բարդւոյթներ խիստ շաղկապված են միմյանց, եւ հաճախ դժվար է դրանք տարանջատել:

Ազգային թերարժեքւոյթուն

Այն արդյունք է սեփական արժեքի չգիտակցման, ազգային հղարտւոյթան (արժանատասվւոյթան) բացակայւոյթան, որոնց աղբյուրը ազգային ինքնաճանաչւումն է:

Ազգային անլիարժեքւոյթամբ դիտի բացատրել, օրինակ, հայերի՝ միմյանց հետ հայերեն չխոսելը, այլ լեզվով ստորագրելը, օտար անձնանուն կրելը, որեւէ օտարերկրացու

կողմից մեր ժողովրդի հասցեին ասված դրական խոսքերով անսեղի ոգեւորվելը եւ այլն: Վերջինիս հետ կապված, հետաքրքիր է նկատել Ռաֆֆին. *«Չեմ կարող չհիշել հայերի այն ընդհանուր մոլութունը, որ սովորական է դարձել եւ մեր գավառներում. տեսնում ես մի տեղ, մի ժողովրդի մեջ, մի խմբի մեջ ասարը հայ, իսկ նրանց թվում մի օտարազգի, անդամաճառ ասարը հոգի հայերը կսկսեն մեկ օտարականի լեզվով խոսել, ինչ ազգից էլ լինեն նա: Չգիտեմ ե՞րբ դե՞ս է հայն ազգային հոլորություն ունենա»:*

Ազգային թերաժեքությանը դիմաց քայքայվել նաեւ այն հանգամանքը, երբ շատ հայ բանասերներ ու դասաբաններ անդամանորեն ձգտում են մեր մշակույթի շատ արժեքներ կաղել օտար ազդեցության հետ: Օրինակ՝ հայկական դիցարանը դարսկականից կամ ասորականից փոխառնված համարելը, մեր բառարմասների մեծ մասը օտար իմաստներից բխեցնելը, Հայոց այբուբենի տառերը հին հունականից վերածելը եւ այլն: Սա դիմաց քայքայվել նաեւ հայ մտավորականության մեծ մասի դարսկական հոգեբանությանը, որով տառադողները, առհասարակ, ինչդեպ Նժդեհը կասեր՝ *«խոնարհամիտ են լինում եւ բնազդորեն փախչում այն ամենից, ինչ որ նրանց հիշեցնում է լիարժեք կյանքով, քաջաբար ու փառքով աղորդ իրենց նախահայրերին»:*

Թերաժեքության յուրաքանչյուր երեւոյթ է Հայաստանի հայերի՝ սին հույսեր կաղելը Սփյուռքի մեր հայրենակիցների հետ. թե իբր Սփյուռքը չի թողնի, որ մենք սովից կոտորվենք, նա ռազմական օգնություն ցույց կտա թուրքական հարձակման դեմքում եւ էլի շատ առաստելականացված բաներ:

«Չանգասվել դառնորեն չար բախտից ու մեզանից դուրս որոնել մեր դժբախտությունների դատաճառը՝ սա եւս մեր ազգային հոգեբանության բնորոշ գծերից մեկն է», -գրում է Հ. Քաջազունին: Սեփական դառնությունների աղբյուրը իր «ես»-ի մեջ չտեսնելու եւ դրանք իրենից դուրս փնտրելու

ինճնախաբեություն–ահա՛ մեզանում իժխող մսայնությունը: Այստես, 1915թ. հայության սղանդի համար մեղավոր են բոլորը, իսկ որ մենք ընդունակ չեղանք ինճնաղաճոտանվելու, անմեղ ենք. 1918-20թթ. Հայաստանի ղարսության համար մեղավոր են բոլորը, իսկ որ Կարսում Հայկական բանակն առանց կռվի հանձնվեց թուրք «եղբայրներին», մեղավոր են բոլորը, բացի մեզանից:

Իսկ կյանքի օրենքը ղահանջում է՝ սեփական «ես»-ի մեջ տեսնել մեր դժբախտության ղահճառները եւ սեփական ոգու մեջ որոնել մեր հզորանքի ղաղճնիքը:

Ձերարժեքության ղգացումի բերած ամենամեծ փաղափական վնասը՝ օտարահակությունն է, օտարին աղափնելու սրկամտությունը: Սխալված չենք լինի, եթե ասենք, որ միջնաղարյան Հայաստանում նախարարների ու թագավորների միջեւ փոխաղարձ անհաճ կռիվները, որոնք այնքան վնաս բերին մեր աժխարհին, էաղես ղայմանավորված էին նրանց տարբեր օտարահակ կողմնորոճումներով: Նույն օտարամեճ կողմնորոճումների բախման հեճեւանքով տուժեց հայությունը Հայաստանի առաջին հանրաղեսության տարիներին:

Այնինչ, փաղափական իմաստությունն ասում է՝ ղինակցի՛ր ուրիժների հեճ, օգտազորժի՛ր նրանց ուժը, բայց հույսը դի՛ր սեփական ուժի վրա եւ ցո՛ւյց տուր, որ արժանի ղինակից ես:

Ազգային սնաղարժություն

Ազգի իրական արժեքներով եւ առափնություններով հղարտանալու փոխարեն՝ սին, դատարկ բաներով ղարժենալը նույնղես անցեղաճանաչ լինելու արղյունք է: Ազգային սնաղարժության դրսեւորում ղիճի համարել, օրինակ, երբ հղարտանում ենք, թե հունաց այսինչ կայրերը հայեր են եղել, Նաղղլեոնի ղորականների մեջ հայեր կային, Ռուսաստանի դիկտատորը հայ էր: Իհարկե, արժե իմանալ, թե ինչերի են

ընդունակ մեր ազգակիցները նաեւ Հայաստանից դուրս, բայց հայությունը նրանց երախտագիտության խոսք չունի երբեւէ ասելու:

Հաճախ հոյարս ասում ենք, թե Բաբուն կամ Թիֆլիսը հայերն են ստեղծել. իսկ ինչո՞ւ Հայաստանում նույնը չեն ստեղծել: Ժամանակին նաեւ հոյարացել ենք, թե ամենամեծ արձանը Սալիհին հայերս ենք կանգնեցրել, Լենինի դամբարանը հայ է կառուցել. այո՛, հոյակերտ արձան ու դամբարան ենք մվիրել մեր ազգի դահիճներին եւ դեռ հոյարսանում ենք:

Սնադարծության առարկա կարող է դառնալ նույնիսկ իրական առափնությունը, երբ վերջինիս վրա տարածվում է հոգեւոր ծուլությունը: Օրինակ, հաճախ, տեղի-անտեղի վկայում ենք, թե «արիացի» ենք: Բայց որքանո՞վ ենք դրան արժանի: Ուրեմն, նախ արժանի լինենք մեր արիական կոչումին, որդեսզի նաեւ իրավունք ձեռք բերենք դրանով հոյարսանալու:

Ազգային գերաժեքություն

Այն՝ մեզ օրջադասող աշխարհը չճանաչելու եւ այդ աշխարհում մեր իրական արժեքներն ու առափնությունները գերազմահասելու արդյունք է:

– Մե՛նք ենք «Ասծո միակ ընտրյալը», միա՛կ մշակութաստեղծ, արարչագործ ազգը,– հայտարարում են այս մոլորության գերիները,– եւ եթե վերանամք աշխարհի երեսից, մարդկությունը կկործանվի, քանզի այլեւս ընդունակ չի լինի արարման: Ուրեմն,– եզրակացնում են գերաժեքությամբ տառադողները,– Արարիչը թույլ չի տա, որ մենք վերանամք:

Դժվար չէ հասկանալ, որ այս ամենը կարող է ազգին մղել հոգեկան անգործության՝ թայմանավորված ծուլ ճակատագրադատությամբ: Այնինչ, ազգերի գոյության ընթացքը բազմիցս փաստել է, որ յուրաքանչյուր ազգ ինքն է

ամենօրյա լայնարկով դարձնում իր ճակատագիրը եւ ամեն վայրկյան «դատադատված» է աղագուցելու, որ իմն արժանի է գոյության:

Ազգային գերաժեռությանը յիշի վերագրել նաեւ մեզանից ոմանց կողմից «համարիականության» գաղափարի ջահակիր հանդես գալու յահանջը, այսինքն, իբր հայերս յիշի սսանձնենք բոլոր արիական ազգերին համախմբելու, արիական միասնական ընսանիք կազմելու առաքելությունը: Կարծում ենք, որ այս մսայնությունը գերհագեցված է երեւակայականությամբ ու միամիտ երազկոսությամբ եւ ի վերջո կարող է վերածվել արիական կեղծ «ինսերնացիոնալիզմի»:

Անուոս, իբրեւ արարող Ցեղ, որն ունի յասկառելի ավանդ համառիարհային քաղաքակրթության մեջ, մենք ունենք նախասահմանված առաքելություն: Բայց այդ մասին՝ այլ առիթով:

Կույր նորահավասություն

Այն յասել է մեզ դարեր շարունակ, բազմիցս յասճառ դարձել մեր խոր հիասքափության, երբ հերթական անգամ ճառակել ենք դրա դառը յոսուղները: Կուրորեն ընդունել ենք մեզ հրամցված ամեն նորը, եւ մեր չկռադասված նորահավասությունը հաճախ հմսորեն օգսագործվել է օսարների կողմից, որոնք «համամարդկային սիրո ու եղբայրության» փեսուրներով մեզ են յարսադրել իրենց նենգ կամքը: Եվ փոխանակ օսարից վերցված ամեն լավ նորը ազգայնացնելու, մենք օսարի բերած վաս նորն ընդունելով՝ աղազգայնացել ենք:

«Սիհայն հայն է առիարհի երեսին բոլոր ազգերուն մեջ, որ ամեն «ություն», իրիսոնությունից մինչեւ ընկերվարություն, առեր է այնդես բառացի ու սառացի կերդով, վերացական հափոսակությամբ՝ ուրանալով եւ մոռնալով

իննադատականության ամենասարական բնագոյն անգամ»
(Ջարեւանդ):

Այդպէս եղավ նաեւ մեր օրերում, երբ մենք փարվեցինք Արեւմուտքից մասուցված «արժեքներին», դրսի «բարեգործներին» ընդունեցինք գլխներինս վրա, փոխանակ առաջադրելու մեր էությունից բխող, մեր ոգեկառույցին համադասասխան՝ նոր իդեալներ, նոր գաղափարներ...

Այս կույր նորահավասությունը հաճախ բացասվում է մեր՝ իբր դյուրահավաս ու փաղափականադէս միամիտ լինելու դարազայով: Անուշտ նաեւ դրանով, բայց առաջին հերթին՝ ազգի մտավոր, հոգեւոր եւ փաղափական վերնախավի սկար լինելու հանգամանքով, քանզի վերջինս անհրաժեշտ դատելին անկարող է զգնվում զգալ ժամանակի շունչը, հեռու դատել ազգին մոլորություններից եւ մասուցել նրան հավիտենական արժեքներ:

ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՆԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Հրանտ Տեր-Աբրահամյան

Պատմությունը կարելի է բաժանել համեմատական կայունության եւ արագ փոփոխություններով բնորոշվող՝ անկայուն ժամանակահատվածների: Կայունության ժամանակահատվածի ընթացքում դեղիների զարգացումը համեմատաբար կանխատեսելի է, եւ իրականացնում են հիմնականում զարգացման այն սցենարները, որոնք առավել հավանական են թվում տրամաբանության եւ զուտ ֆանտաստիկական հաշվարկի տեսանկյունից:

Անկայունության ժամանակահատվածները բնորոշվում են դեղիների արագությանը եւ դասական ընթացքի մեջ *խռացիոնալ սարրի ավելի ակտիվ ներխուժմամբ*: Այս վերջինի համատեղում հավանական են դառնում եւ հաճախ իրականացնում են այն զարգացման սցենարները, որոնք զուտ տրամաբանական հաշվարկի տեսանկյունից կարող են ամենամիջ հավանական թվալ: Այն, որ հետագայում դասաբանները հիմնավորում են, թե դեղիների հենց այդ զարգացումն էր ամենատրամաբանական, ոչինչ չի փոխում, քանի որ այդ բացատրությունները տրվում են դոկտրինային եւ նույն հավանականությամբ դասաբանները կարող են հիմնավորել դեղիների ճիշտ հակառակ զարգացման տրամաբանությունը:

1994-ի զինադադարից հետո մեծ մասով ենք համեմատաբար կայուն մի ժամանակահատված: Ինչքանով է հավանական այս վիճակի շարունակությունը, կամ հակառակը՝ դրա ընդհատումը մոտակա շրջանում: Այս հարցի դասաստիսանը ցանկացած դեղիում սալու համար դեղի է նկատի ունենալ

անկայունացման հսակ միտումները, որ ընթանում են մեր շուրջը:

Տարածաժամային մակարդակով անկայունացումն առավելադեռ տայմանավորված է ռուս-ամերիկյան հակասությունների բախմամբ: Բախման սրությունը շեշտվում է մի կողմից՝ ամերիկյան վարչակարգի ակտիվ արտաքին քաղաքականությամբ եւ մյուս կողմից՝ Ռուսաստանի ներքին քաղաքական գործընթացներով, որոնք բնորոշվում են ազգայնականացմամբ, արտաքին քաղաքականության կարծազանցմամբ, ինչն ընթանում է դարձվածքով կրած մեծ ազգի բարդությից ցայտուն դրսևորումների ֆոնի ներքո:

Բացի այդ, անդամանորեն դեռ է հաշվի առնել համաժամային անկայունացման միտումների ազդեցությունը տարածաժամային վրա: Այս միտումները, բացի բազմաթիվ այլ գործոններից, տայմանավորվում են նաև հեղափոխականության յուրահասուկ զարթոնքով, որը ներքին քաղաքական գործիքից վերածվել է արտաքին քաղաքական մեթոդի, կորցնելով իր նախկին կաղը սոցիալիստական գաղափարաբանության հետ: Պես է նկատել, որ եթե բառացիորեն դեռևս մի քանի ամիս առաջ «հեղափոխություն», «հեղափոխականություն» բառերը լուսանցմային դաշտում էին զտնվում, ադա այսօր համաժամային լրատվամիջոցներում դրանք կարծես դարձել են միանգամայն «ողլիսկոռեկս»:

Չգոր տերությունների բախման արդյունքում ստեղծվող անկայունացմանը բոլորս վկա եղանք՝ Վրաստանի վերջին դեմոկրատիկ հետեւելով: Պես է նկատել, որ Վրաստանի այդ դեմոկրատիկ առանձնահատկությունն այն է, որ այդ երկրի ներքին իրավիճակի «հեղափոխականացումը» կարծես թե չի ավարտվում միայն իժխանափոխությամբ, այլ շարունակական բնույթ է կրում: Դրա վկայությունն են թեկուզ նորընտիր նախագահ Ս.Սահակաժիլու խոսքերը, որ հեղափոխությունը իժխանության գրավմամբ ոչ միայն չի ավարտվում, այլևս դեռ

նոր է սկսվում: Սրա մասին էլ ավելի լավ կարող են վկայել այն զարգացումները, որ այժմ ընթանում են Վրաստանում. դրանք բնորոշվում են նախկին վերնախավի ներկայացուցիչների ձերբակալություններով, Աջարիայում իշխանափոխության գործընթացների դաժնացումը և Վրաստանից անջատված ինքնավարությունների դեմ դաժնեղանակի կոչերով:

Հետաքրքիր է վրացական նոր հեղափոխականների բառամթերքի համընկնումը սրոցկիսական եզրաբանության հետ: Այսօր «նրանց կողմից հաճախակի հնչեցվում է այն միտքը, որ «հեղափոխությունը չի ավարտվում հին իշխանության սաղավմամբ, այն դեռ նոր է սկսվում»: Հետաքրքիր է դա համեմատել «դոկտրինայի հեղափոխական» L.Տրոցկու մեջբերման հետ՝ վերջինիս «*Ինչ է շարունակական հեղափոխությունը*» աշխատությունից. «Իշխանության գրավմամբ ոչ թե ավարտվում, այլ միայն սկսվում է հեղափոխությունը»:

Ընդհանրադեպ առկա են որակական փոփոխություններ սովորական (դասական) հեղափոխության և շարունակական հեղափոխության գաղափարաբանության ու մեթոդաբանության միջև:

Շարունակական հեղափոխությանը բնորոշ են հետևյալ հիմնարար սկզբունքները.

ա. Հեղափոխությունը չի ավարտվում իշխանափոխությամբ, այլ կրում է անընդհատ բնույթ: Սա նշանակում է, որ գալով իշխանության՝ նոր վերնախավը շարունակում է նույն հեղափոխական ոճով կառավարել երկիրը: Հին վերնախավի ներկայացուցիչները ոչ թե ինքեզրվում են նորի հետ, այլ նրանց դեմ շարունակվում է դաժնաբեր: Հեղափոխությունը ղեկավարվում է ընդգրկի առավելագույն չափով ոլորտներ երկրի կյանքում: Ենթադրվում է անընդհատ դաժնաբեր «հին ռեժիմի մնացորդների դեմ»: Սա ճիշտ հակառակն է սովորական հեղափոխական իշխանափոխությանը, երբ նոր

ի խթանությունները ինտեգրվում են նախկինից մնացած կառույցների հետ:

բ. Շարունակական հեղափոխությունը ենթադրում է հեղափոխության արժանատի: Այս վերջինն էլ իրենից բխեցնում է այս սիդի հեղափոխականության կաղը դասերազմի կամ դասերազմական հռետրականության հետ:

գ. Շարունակական հեղափոխությունը սովորաբար ենթադրում է երիտասարդական հեղափոխական հասուկ խմբերի կամ կազմակերպությունների ակտիվ մասնակցությունը «հեղափոխական ստեղծագործությանը»:

դ. Հին վարչակարգի ներկայացուցիչների եւ առհասարակ ներքին թեմաների դեմ ընթացող դաշնային թեթեւացման համար արագացվում են դասավարության եւ փրեական դասասխանասվության ենթարկման գործընթացները:

Պե՛ս է նկատել նաեւ, որ շարունակական հեղափոխության ճեւությունը, ծնվելով բուլճերիկյան-սրոցկիսական հենքի վրա, հետագայում որոշակի ձեւափոխություններ աղրեց: Ինչղես եւ Գրամբիի «մշակութային հեղափոխության ճեւությունը», կորցնելով իր սկզբնական գաղափարախոսական ուղղվածությունը՝ այն վերաղրեց որղես մեթող, որը կարող է օգճագործվել անկախ այն օգճագործողի գաղափարախոսական հայացղներից:

Այսօր ՁԼՄ-ում ժամանակ առ ժամանակ խոսվում է այն մասին, որ ԱՄՆ Հանրաղեսական կուսակղության այսղես կղզված «նոր դաղողանողականների» թեւը առաղացել է, ինչղան էլ դա հակասական թղա առաղին հայացղից, նախկին սրոցկիսների մի խմբից, որը 1970-ականներին ծայրահեղ ծախ փղղաղական ճամբարից անղավ ծայրահեղ աղ ճամբար: Աղղեն Ռ.Ռեյղանի օրող նրանղ կարեւոր դաղսողներ զղղղեղղին ամերիկյան վարչակարղում: Եղ այսօր էղ, ինչղես հայղնի է, նոր դաղողանողականները կաղնում են Ձ.Բուլո կղղսերի վարչակարղի մի ուղեղ թեւը: Աղղ թեւի կողմից վարղող

ֆաղափականության մեջ շատերն ուզում են ՏԵՄԵԼ շարունակական հեղափոխության ՏԵՄԵԼՅԱՆ իրականացում՝ նոր գաղափարախոսական հիմքով, մեթոդաբանության դաս-դասմամբ:

Այսպիսով՝ շարունակական հեղափոխության ՏԵՄԵԼՅԱՆը իր սկզբնավորման դասից անցավ զգալի ձեւափոխությունների միջով եւ գաղափարաբանական հոսանքից վերածվեց ֆաղափական մեթոդաբանության:

Այս մեթոդաբանության շարքերը կարելի է ՏԵՄԵԼ ԱՄՆ միջազգային ֆաղափականության դրսեւորումների մեջ: Որդես այդպիսի կարող ենք համարել՝ շարունակական դասերազմի վիճակի ստեղծումը, ամերիկյան ավանդական մեսիականության նորովի՝ փաստացիորեն հեղափոխական մեկնաբանումը, որն արտահայտվում է ռազմական միջոցներով ամերիկյան արժեքների սարածման ֆարոգի մեջ: Բացի դրանից, կարելի է նկատել, որ ԱՄՆ վարած «փրկչական», «հեղափոխական» դասերազմներից հետո, օկուպացված սարածներում՝ Աֆղանստանում, Իրաքում, ստեղծվում է նախկինի համեմատ ավելի անկայուն ներքին իրադրություն: Փաստացիորեն այս ֆաղափականությունը ստեղծում է համաժխարհային «շարունակական անկայունության» վիճակ: Սա թույլ է տալիս վերլուծաբաններին խոսել ԱՄՆ կողմից «կառավարելի ֆառսի» մեթոդի կիրառման մասին, որն այնքան էլ հեռու չէ շարունակական հեղափոխության մեթոդաբանությունից:

Այս առումով վրացական դեմոկրատիան կարող են դիտվել որդես համաժխարհային շարունակական հեղափոխության եւ կառավարելի ֆառսի մեթոդաբանության կիրառման մի մաս ընդամենը: Միայն այս դեմոկրատիան են, թերեւս, ՏԵՄԵԼՅԱՆ շարունակական բացատրություն ստանում վրացական հեղափոխության եւ ՏԵՄԵԼՅԱՆ շարունակական գաղափարախոսության՝ առաջին հայացքից անհասկանալի թվացող համընկնումները:

* * *

Կարելի է եզրակացնել, որ �ղասմական հերթական անկայուն ժամանակահատված մուսf գործելու հնարավորությունն այսօր առկա է, անկախ Հայաստանի դիրքոճումից եւ անկախ մեր այսօրվա ներքին իրավիճակի առանձնահատկություններից:

Հետեւաբար, նախ աճում է դեղերի արագ զարգացման հավանականությունը, երկրորդ` դեղերի անկամխաստեղծիւթյան, իռացիոնալ բնույթի, անհամաբանական թվացող սցենարների իրականացման հնարավորությունը:

Հաճվի առնելով մեր ազգի �ղասմական փորձը եւ գոյատեւումը զգալի չափով թեւամական Երջաղասում` հասկանալի է, որ նման զարգացումների նույնիսկ փոքր չափի հնարավորությունը առավել քան ուճադրության է արժանի մեր կողմից: Շատերին այսօր թվում է, որ Հայրենիքում աղորդ հայերի համար ֆիզիկական ոչնչացման վսանգը ակհուալ չէ: Մինչդեռ բավական է մի փոքր Երջազայություն կասարել ադրբեջանական ինստեղնեհ ռեսուրսներով, Եփման մեջ մհնել այդ երկրի ներկայացուցիչների հեհ, եւ համոզվել, որ հայատյացությունն այսօր մի հեսակ ազգային կրոն է հարեւան երկրում: Նույնն են վկայում նաեւ Բուդաղեհեսում հայ սղայի սղանության հեհ կաղված վերջին դեղերը եւ դրա ադրբեջանական արձագանքները: Իրականությունը սհիղում է չկորցնել առողջ վսանգի զգացումը:

Պեհ է նկասի ունենալ, որ մեր առջեւ մճհաղես դրված է ոչ թե զուհ քաղաքական, այլ` ազգային գոյատեւման խնդիր: Այս �ղարագայում` անվճռականությունը, անհոգությունը անթույլատրելի են: Հակառակը` ճիհես հաճվարկը, միայն

ազգային շահի վրա կողմնորոշումը եւ լիարժեք եղած դեմքերով՝ վճռական քայլերի գնալու կամքը լիարժեք է լինեն թելադրող:

Ամփոփենք ասվածը:

–Չնարավոր է, որ մենք մուտք ենք գործում տասնական անկայունության մի հերթական ժամանակահատված, ինչի մասին կարող է վկայել սարածաբանային ընդհանուր անկայունացման մեծացումը վերջին ժամանակաշրջանում, որն իր հերթին կարող է դիտարկվել համապատասխան գլոբալ անկայունացման համատեքստում:

–Մեր սարածաբանում անկայունացման միտումները հիմնականում դրամատիկորեն են ռուս-ամերիկյան շահերի բախման սրացմամբ, եւ այս դրամատիկորեն իրական կարող են դառնալ անհավանական կամ փչ հավանական թվացող սցենարները թե՛ երկրի ներսում, թե՛ երկրի շուրջ:

–Այս դրամատիկորեն հնարավոր զարգացման սցենարների հաշվարկման եւ դրանց օրինակում Հայաստանի տասնամյակ քայլերի արժեքների մեկնման խնդիր է ծառայում: Սա լիարժեք է արվի հնարավորինս շուրջ, քանի որ դեմքերը կարող են ավելի արագ զարգանալ, քան դա այսօր տեսկերացվում է: Նման դրամատիկորեն հաղթող դուրս կգա մա, ով ավելի արագ է կողմնորոշվում, ով ունի ոչ սահմանափակ որոշումներ ընդունելու ունակություն, ինչպես նաեւ հասարակության ներքին համախմբման առավել ուժեղ դրամատիկ:

ՊԱՅՊԱՆՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՄՆ-ՈՒՄ *Ռուբեն Սաֆրասյան*

3. ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄ՝ ԻԲՐԵՎ ԳԱՂԱՓՈՐԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔ

Անցյալ դարի երկրորդ կեսն առանձնահատուկ տեղ է գրավում ամերիկյան դաժնամտականության դասմտության մեջ: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո այն անտեղորեն ուժեղացնում է իր դիրքերը երկրի հասարակական-ֆաղափական կյանքում, ձեռք է բերում կողմնակիցների լայն շրջանակ եւ 60-ական թվականներից՝ որդես հիմնական գաղափարական հայեցակարգ, որդեգրվում է ԱՄՆ երկու հիմնական կուսակցություններից մեկի՝ Հանրադեմականի կողմից: Այլ խոսքերով ասած, ձեւավորվում է դաժնամտականության գաղափարական-ֆաղափական հոսանքը:

Այդ գործընթացի սկզբնավորման համար խթան հանդիսացավ նախագահ Ֆ. Դ. Ռուզվելտի 30-ական թթ. «նոր ֆաղափական կուրսը»՝ լայնածավալ սնտեսական ու սոցիալական բարենորոգումների ֆաղափականությունը, որի նդասակն էր մեղմել 20-ական թթ. խոռո սնտեսական ճգնաժամի ավերիչ հետեւանմները: Բարենորոգումների իմաստն էր ուժեղացնել դեսական կարգավորման դերը սնտեսական կյանքում եւ իրականացնել դեսական սոցիալական օգնության ծրագրերի մի ամբողջ փաթեթ: Չնայած այն հանգամանքին, որ այդ բարենորոգումները հիմնականում հասան իրենց նդասակին եւ փրկեցին ԱՄՆ սնտեսությունը փլուումից, սակայն առաջացրին բավական խոր հասարակական դժգոհու-թյուն, ֆանի որ ընկալվեցին որդես ոսնծոթյուն ամերիկյան

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ համակարգի հիմնասյուններից մեկի՝ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ կյանքի ոլորտի ղեկավարության չմիջամտման սկզբունքի նկատմամբ:

Այս դրամայի մեջ սկսեց ձևավորվել հետադարձ կապի մոտեցումը՝ ղեկավարության կարգավորման ուղղություններից մեկը՝ *ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒՄՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ՈՒՂՈՂՈՒՅՈՒՆՆԵՐ*, որոնք, գաղափարական ձևակերպումը սալով այդ դժգոհությանը, բնագրի համար էին Ռուզվելտի ֆալսիֆիկացիաները՝ իբրև շեղում ամերիկյան ավանդույթներից: Նրանց համար ուղեցույց դարձավ ավստրիացի ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՈՒ ԲԱՆԱԿԱՆ Ֆ. Ա. ՖՈՆ ՀԱՅԵԿԻ 1944թ. հրատարակած «Ճանապարհ դեպի ճորտատիրություն» գիրքը, որտեղ հեղինակը ցույց էր տալիս, թե ղեկավարության միջամտությունը ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ կյանքին հանգեցնում է ազատության սահմանափակմանը եւ նույնիսկ վերացմանը: Նրա ամերիկյան հետերոզները, իսկառնման մեթոդով ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ոլորտում ղեկավարության կարգավորման անհրաժեշտությունը, լայնորեն օգտագործվում էին հետեւյալ թեզը. «*Պլանավորումը ճանապարհ է դեպի դիկտատուրա*»:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ղեկավարության ուղղության փոփոխումը մի փոքր ուժ առաջացավ ավելի մեղմ հայացքներ դավանող ՏՆՏԵՍԱԿԱՆՆԵՐԻ խմբավորում, որի կարկառուն ներկայացուցիչներից էր աշխարհահռչակ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻԼԹՈՆ ՖՐԻԴՄԱՆԸ: Նրանք գտնում էին, որ սահմանափակ թվով եւ լավ նախադասարարական ուժ ղեկավարության կարգավորման ծրագրեր կարող են լինել օգտակար:

Անցյալ դարի 40-60-ական թվականների ղեկավարության ՏՆՏԵՍԱԿԱՆՆԵՐԻ հայացքները մեծապես նմանատիպ ամերիկյան ղեկավարության ուղղության երկու հիմնարար սկզբունքների հետ ձևակերպմանը. ղեկավարության միջամտությունը ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ կյանքին միայն լինի հնարավորինս փչ, եւ ղեկավարության սոցիալական օգնության ծրագրերը միայն հասցվեն նվազագույնի, ինչը կհանգեցնի հարկերի իջեցմանը եւ կխթանի ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ղեկավարության ղեկավարումը: Այս սկզբունքների վրա էր

հիմնվում նախագահ Ռ. Ռեյզանի անձնական ֆաղափականությունը, որը ստացավ *ռեյզանոմիկա* անվանումը: Մասնագետների բնութագրմամբ, *ռեյզանոմիկան* զգալիորեն նման է ամերիկյան անձնության հետագա հզորացմանը:

Երկրորդ համաժխարհային պատերազմից հետո տեղի ունեցան կարելու փոփոխություններ միջազգային թատերաբեմի վրա: Խորհրդային Միությունը պատերազմից դուրս եկավ մեծադեմ հզորացած եւ սկսեց հավակնել գերտերության կարգավիճակի, ինչն ուղեկցվում էր կոմունիզմի գաղափարախոսության տարածմամբ: ԱՄՆ-ը իր հերթին ստանձնեց արեւմտյան աշխարհի առաջնորդի եւ կոմունիզմի դեմ պայքարի առաջամարտի դերը եւ իր պատերազմի մեջ առաջին անգամ սկսեց տանել «համամոլորակային» ֆաղափականություն: Այս պայմաններում, պայքարը կոմունիզմի գաղափարախոսության դեմ՝ ԱՄՆ ներքին կյանքում ձեռք է բերում կարելու նշանակություն: Պահպանողական ուղղվածության գործիչները, ընկալելով կոմունիզմը որպես մեծագույն վտանգ ամերիկյան ատրեյակերտի եւ արժեքների համար, կատարեցին ժամկետային նրա դեմ:

1950-ական թվականներին աստիճանաբար է գալիս *հակակոմունիստ պահպանողականների* մի սպար խումբ, որոնք այդ տարիներին կարելու տեղ էին զբաղեցնում երկրի հոգեւոր կյանքում: Նրանք աչքի էին ընկնում իրենց անհանդուրժողական դիրքորոշմամբ ոչ միայն կոմունիստական ու սոցիալիստական հայացքներ ունեցող գործիչների, այլ նաեւ ազատական մտածելակերպը ներկայացնող շատ ինտելեկտուալների եւ ֆաղափական, ժեսական գործիչների նկատմամբ, քանի որ նրանց համարում էին «թափանցիկ կոմունիստներ» եւ «համաժխարհային կոմունիզմի գործակալներ»: Այդ տարիների աչքի ընկնող հակակոմունիստ պահպանողականներից էր Վ. Չեմբերսը: Նրա գրչին պատկանող «Ականատեսը» զբոլոյը, որտեղ նա մեղադրում էր ժեսական

բարձրասիճան տառնոյաներին՝ կոմունիստներին օգնելու մեջ, դարձավ տահոյանողականների այդ սերնդի սեղանի գիրքը: Այդ ուղղության կարելու ներկայացուցիչներից էր նաեւ Պ. Վիտեկը, որի «Ստավորականների ամոթն ու փառքը» գիրքը լայն տարածում ստացավ տահոյանողականների շրջանում: Այստեղ նա մեղադրում էր ամերիկյան հոգելու էլիտայի շատ ներկայացուցիչների այն բանի համար, որ նրանք անտարբեր են կամ էլ ակամա աջակցում են կոմունիզմի գաղափարախոսության տարածմանը երկրում:

Հակակոմունիստ տահոյանողականներն առաջին տահոյանողական գործիչներ էին ԱՄՆ տասնութամյան մեջ, որոնք սկսեցին հետաքրքրուիլն ցուցաբերել արտաքին աշխարհի նկատմամբ: Նրանց հիմնական հակառակորդն էր, իհարկե, համաշխարհային կոմունիզմը, որը նրանք ընկալում էին որդես մեծագույն վտանգ մարդկային քաղաքակրթության համար: Հասկանալական էր նրանց ներկայացուցիչ Ջ. Բրոնհեմի հեղինակած գրքի վերնագիրը՝ «Պայքար հանուն աշխարհի»:

Տասնամյակներ հետո՝ 80-ականներին, հակակոմունիզմի կարգախոսները օգնեցին Հանրապետական կուսակցության ներկայացուցիչ Ռ. Ռեյգանին հաղթելու նախագահական ընտրություններում: Նրա հաղթանակը նաեւ *հակակոմունիստ տահոյանողականների* գաղափարների հաղթանակն էր: Սեր օրերում տահոյանողականների այս թելի ներկայացուցիչներն են *նոր տահոյանողականները*, որոնք ունեն մեծ ազդեցություն Ջ. Բուշ կրտսերի վարչակազմի արտաքին քաղաքականության վրա:

1940-ական թվականներից սկսած ակտիվ են նաեւ *ալիանդական տահոյանողականները*: Նրանք քիչ են հետաքրքրվում քաղաքական անցուդարձով եւ իրենց ջանքերը կենտրոնացնում են տահոյանողականության գաղափարական հիմնադրույթների հետագա մշակման ու դրանք հասարակությանը մասշտիբ դարձնելու վրա: Նրանց անվիճելի

առաջնորդն է Ռասել Քըրրը՝ ամերիկյան լատինադարձության ամենահեղինակավոր ներկայացուցիչներից մեկը: Նրա գրչին լատինադարձ «Պահողական միսֆ» գիրքը ունեցել է ճանաչվել վերահրատարակումներ եւ այսօր էլ համարվում է ամերիկյան լատինադարձության հիմնադրույթների առավել ընդգրկված շարադրանք: Ռ. Քըրրի ջանքերի շնորհիվ էր, որ լատինադարձությունը վերջնականապես հաստատվեց իր դիրքերը՝ որդես լիարժեք գաղափարական երկրներում ազատականությանը:

1970-ականները նշանավորվեցին լատինադարձության հեղինակավոր նոր խմբավորման առաջացմամբ: Նրա անդամները իրենց անվանում էին *նոր լատինադարձներ*: Այդ խմբավորման առաջնորդներն իրենց հրատարակախոսական ու ֆաղափական գործունեությունը սկսել են իրեն ազատականներ ու նույնիսկ դավանել են կոմունիստական գաղափարներ եւ միայն հասուն սարիքում են շրջադարձ կատարել դեմոկրատիկ լատինադարձություն: Այս հանգամանքը իր ազդեցությունն է թողել նրանց հայացքների վրա. օրինակ, նրանք հանդես էին գալիս գրաֆիկություն մտցնելու օգտին...

Նոր լատինադարձականները աչքի էին ընկնում ամերիկյան հոգեւոր ու հասարակական կյանքի շատ կողմերի սուր քննադատությամբ: Նրանք քննադատության էին ենթարկվում նաեւ լատինադարձ դեմադրամենսը, համարելով որ այն չի կարողանում լատինադարձ ձեռքով լատինադարձ ամերիկյան ազգային շահերն արհասահմանում: Այդ խմբավորման առաջնորդն էր հայտնի հրատարակախոս *Իրվինգ Քրիստոլը*, որի խմբագրած «Հասարակական շահ» լատինադարձումը համարվում էր ամերիկյան լատինադարձական լավագույն լատինադարձներից մեկը: Նոր լատինադարձականների ներկայացուցիչ էր նաեւ հեղինակավոր գիտնական-հասարակագետ Դենիել Բելլը, որի աշխատություններն ինդուստրիալ հասարակությունների

զարգացման օրինաչափությունների վերաբերյալ նրան համաօխարհային համբավ էին բերել: Ներկայումս ԱՄՆ-ում մեծ ակտիվություն ցուցաբերող նոր լուսավորողականները շարունակում են 1970-1980-ական թթ. իրենց նախորդների ավանդույթները:

Հետաքննարկման երկու սասնամյակների ընթացքում լուսավորողական գաղափարախոսության սոցիալական բազայի աննախադեռ ընդլայնումը՝ այն գրավիչ դարձրեց նաև երկրի հիմնական ֆաղափական ուժերից մեկի՝ Հանրապետական կուսակցության համար: Հանրապետականների մի խումբ առաջատար գործիչներ, *Բ. Գոլդուոստերի* ղեկավարությամբ, գտնում էին, որ կուսակցության սոցիալական հենարանը ընդլայնելու նպատակով՝ լուսավորողականության հիմնադրույթները լիարժեք օգտագործվեն կուսակցության ֆաղափականությանը գաղափարական հիմնավորում սալու համար: Նրանց այդ մոտեցումները լայնամասշտաբով էին մասնավորապես այն հանգամանքով, որ Դեմոկրատական կուսակցությունից նախագահներ ընտրված Ջ. Քենեդին ու Լ. Ջոնսոնը, նախագահ Ֆ. Դ. Ռուզվելտի օրինակով, իրականացնում էին սոցիալական բարենորոգումների լայնածավալ ու հավակնոս ծրագրեր, ինչն առաջացնում էր երկրի բնակչության հիմնական սոցիալական խմբի՝ միջին խավի դժգոհությունը, ֆանի որ ուղեկցվում էր հարկերի բարձրացմամբ: Բ.Գոլդուոստերի ու նրա կողմնակիցների ջանքերով հաջողվեց հասարակության միջին խավի շահերը ներկայացուցիչների մոտ Հանրապետական կուսակցության մասին դասակարգում ձեւավորել, որ նա, դասակարգվելով ամերիկյան ավանդական արժեքները, դեմ է անհարկի բարենորոգումներին: Դրանից հետո, ԱՄՆ Հանրապետական կուսակցությունը համարվում է լուսավորողական արժեքներով ու սկզբունքներով առաջնորդվող կուսակցություն: Նրա ֆաղափական գործունեության մեջ դա արտահայտվում է

մասնավորապես նրանով, որ հանրապետականները, ի սարքերություն դեմոկրատների, խուսափում են իրականացնել լայնածավալ սնտեսական ու սոցիալական բարենորոգումների ծրագրեր, դեմ են սնտեսական կյանքի կարգավորման նդասակով՝ ոլանավորման կիրառմանը, հարկերի բարձրացմանը, կողմ են ամերիկյան ավանդական արժեքների դահդանմանը եւ այլն:

Համոզված դահդանողական գործչի համբավ ձեռք բերած Ռոնալդ Ռեյգանի հաղթանակը 1980թ. նախագահական ընտրություններում եւ դրան հաջորդած հանրապետականների սասներկուամյա կառավարումը տամաբանական արդյունքն էին վերը նշված գաղափարական ու փաղափական գործընթացների:

Այսդիսով, արձագանքելով ԱՄՆ հետդասերազմյան տջանի ներքին ու արտաքին փաղափականության մեջ տեղի ունեցած կարելու տեղաշարժերին՝ դահդանողականությունը դարձավ երկրի հասարակական-փաղափական կյանքի կարելու ու մնայուն գործոն՝ հանդես գալով որդես լիարժեք երկընտանք ամերիկյան հասարակության մեջ խոր արմատեր ունեցող ազատականությանը: Դրա համար նրան դահանջվեց տուրջ երկու հարյուրամյակ:

Շարունակելի

ԿԵՆՍԱՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐ Գազիկ Տերտրյան

«ՌԵՆԴ» կորպորացիան, ԱՄՆ հեսախուզության ազգային խորհրդի (NIC) հեսագոհական ծրագրերի շրջանակներում, վերջերս հրադարակեց *«Տեղեկատվական հեղափոխության գլոբալ կուրս. ընդհանուր խնդիրներ եւ սարածաժառանգային սարքերություններ»* խորագրով հաշվետվություն, ուր վերլուծության են ենթարկված հասարակության կենսագործունեության սարքեր ոլորտների այն հնարավոր փոփոխությունները, որոնք կարող են առաջանալ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ազդեցությամբ:

Սասնավորապես, իրենց եզրակացություններում «ՌԵՆԴ»-ի փորձագետները նշում են, որ կենսաբանական գիտությունում հեղափոխության հետեւանմանը ավելի քան միանշանակ չեն, իսկ տեղեկատվական ու կենսաբանական տեխնոլոգիաների սինթիզը արմատապես կփոխի աշխարհն արդեն մեր հարյուրամյակում:

Հայեցակարգեր եւ մոտեցումներ

Հայտնի սոցիոլոգ Էլվին Թոֆլերը «Ադազայի շոկ» գրքում համոզիչ կերպով ադաջուցում է, որ արդի հասարակությունում միավոր ժամանակում տեղի են ունենում ավելի շատ իրադարձություններ, քան նախկինում, եւ որ մեզ շրջապատող միջավայրում փոփոխություններն ընթանում են արագացումով: Այս եւ այն դրույթի հետ, թե այսօրիսի իրավիճակը հիմնականում դաժանավորված է տեխնոլոգիաների (բառի լայն իմաստով) ինտենսիվ զարգացմամբ, դժվար է

չհամաձայնվել: Նույնդեպ ակնհայտ է այն դեպքում, որ «փոփոխություն» եւ դրան խիստ մոտ «բարենորոգում» հասկացություններն ինքնին ոչ միտք են ենթադրում զարգացում դեղի լավը: Այս համատեմում հասուկ ուժադրություն դեմք է հասկացնել կենսաբանական գիտությանը եւ բիոտեխնոլոգիաներին, որոնց զարգացումը, բացի մարդկային իմացության ընդլայնումից, ենթադրում է նաեւ կյանքի որակի բարելավում (նախկինում չբուժվող հիվանդությունների բժշկում, երկարակեցություն եւ այլն): Միաժամանակ, ինչդեպ միջուկային կամ սեղեկասվական սեխնոլոգիաների դեղում, բիոտեխնոլոգիաները նույնդեպ կարելի է օրջել մարդկության դեմ:

Մարդկանց վրա կենսաբանական փորձարկումների դասնությունը սկիզբ է առել անցած դարի սկզբին, եւ այդ գործի դերակասարների թվին կարելի է դասել ԱՄՆ-ը, Գերմանիան, Ճապոնիան ու ԽՍՀՄ-ը: Օրինակ, ամերիկյան գիտնականներն առաջին կենսաբանական փորձարկումներն իրականացրել են 1900թ., երբ ԱՄՆ կողմից նվաճված Ֆիլիպիններում աշխատող ամերիկացի բժիշկը շուրջ 20 կալանավորի վարակեց ժանտախտով, իսկ 29-ին արհեստականորեն հասցրեց լուրջ ավիտամինոզի վիճակի: Փորձի արդյունքում բանարկյալներից երկուսը մահացան, իսկ կենդանի մնացածների մեծ մասը դարձան հաճախորդներ: Հետաքրքիր է, որ երկրորդ աշխարհամարտի վերջին Միացյալ Նահանգներն ու ԽՍՀՄ-ը ջանում էին յուրաքանչյուրն առաջինը սիրանալ Գերմանիայի եւ Ճապոնիայի կենսաբանական գաղտնի ծրագրերին վերաբերող տահոցներին: Բայց վերադառնանք մեր օրերը:

Ըստ փորձագետ Յուրի Բոբիլովի, «հաճախ առնելով նոր խնդիրները՝ ԱՄՆ տաճառանության նախարարությունն ու հասուկ ծառայությունները գործնականում անցել են *«մարդու*

արհեստական ընտրության» հայեցակարգի իրագործմանը: Գեների կառուցվածքի, ժառանգականության եւ ծագավորվող ժառանգական թերությունների մեխանիզմների վերաբերյալ ուսումնասիրությունները թույլ են տալիս գործնականում իրականացնել *«գենետիկ ռումբի»* հայեցակարգը»: Բոբիլովը առանձնահատուկ ուշադրություն է հասկացնում ամերիկյան հայտնի գրող եւ լրագրող Թոմ Զարթմանի հրատարակումներին: Վերջինիս կարծիքով, *«գենետիկ ռմբակոծման»* առաջին հավանական թիրախները արաբներն ու չինացիներն են: Զարթմանն իր *«Գենետիկորեն մոդիֆիկացված ռումբ»* հոդվածում հիշեցնում է *«Նոր ամերիկյան դար»* նախագծի *«Ամերիկայի դաժնամության վերակառուցումը. նոր հարյուրամյակի ռազմավարությունը, ուժերն ու հնարավորությունները»* վերնագրով զեկույցի մասին:

Այս փաստաթղթից հետևում է, որ անհրաժեշտ է վերափոխել ամերիկյան զինված ուժերը, որդեսզի հնարավոր լինի օգտվել նորագույն գիտությամբ դայմանավորված *«ռազմական գործերում հեղափոխության»* առավելությունից: Համաձայն այս զեկույցի, ժառանգական զեմքն ընդունակ է հիմնովին փոխել ԱՄՆ դիրքն ամբողջ աշխարհում. *«Կենսաբանական դասերազմների առաջադեմ ձեւերը, որոնք կարող են լինել «նոդասակային», այսինքն՝ ուղղված մարդկային որոշակի զեմոսիոյի վրա, ահաբեկչության կայսրությունը կվերածեն օգտակար ֆադաբանական գործիքի»*: Ըստ այլ աղբյուրների, ամերիկյան զիհնականները համոզված են, որ 10 տարի հետո իրենց կհաջողվի ստեղծել կենսաբանական զեմքի նոր տեսակներ, որոնք ի գորու կլինեն խոցել մարդկանց ըստ ծագումնաբանորեն սահմանված որոշակի հասկանիւներին՝ մաշկի գույնի, աչքերի բացվածքի ձեւի եւ այլն: Սակայն, կենսաբանական դասերազմների ներկայիս ռազմավարները

դասրասվում են ոչ միայն վերափոխել իրենց ռասայական մրցակիցներին, այլև համալրել սեփական շարքերը:

***Կլոնավորումը՝ կենսաստեղծկասվական
դասերազմի օրինակ***

2002թ., կաթոլիկ եկեղեցու տննադրույցով՝ Ծննդյան տոներից անմիջապես հետո (որն, իհարկե, դասահական չէ), բազմաթիվ ստեղծկասվական գործակալություններ ազդարարեցին առաջին կլոնավորված աղջկա լույս ածխարհ գալու մասին: Անտուոս, նրան անվանեցին Եվա: Այդ առիթով BBC գլխավոր ինտերնետային էջը զարդարված էր կլոնավորված էական խորհրդանշող ժոյճերես հրեճակներով: Եվային հաջորդեց երկրորդ կլոնը, որի «մայրը» մի հոլանդացի լեսբուհի է: Մամուլում գրեցին կլոնավորման համար երկար հերթերի մասին: Գործընթացն սկսեց թափ հավաքել:

Մարդկային կլոնների «արտադրությամբ» այժմ բացեփբաց զբաղվում է «Կլոնեյդ» ընկերությունը: Այն ժառանգական հեճազոտություններ անցկացնելու նդասակով ստեղծվել է 1997թ. Բահամներում (այստեղ, ի արբերություն ուրիճ շաս երկրների, մարդու կլոնավորումն արգելված չէ), սակայն գործում է ԱՄՆ-ում: «Կլոնեյդ»-ի ղեկավարը Բրիջիթ Բուասելյեն է, որն այսդես կոչված «ռաելական» աղանդի անդամ է: Այս աղանդի ինտերնետային էջում կարելի է կարդալ, որ կազմակերդությունը հիմնվել է 70-ականների սկզբին եւ ունի շուրջ 55 հազար կողմնակիցներ ածխարհի ճասնյակ երկրներում. այսինքն՝ ունի աղանդներին հասուկ ցանցային կառուցվածք: Այդ աղանդի ներկայացուցիչները ղոնդում են, թե կյանքը մեր մոլորակի վրա առաջացել է շնորհիվ այլմոլորակայինների, որոնք երկիր են ժամանել 25 հազար արի առաջ, իսկ մարդկությունը նրանց հեճ կլոնավորման արդյունք է: Նրանք համոզված են, որ մարդու

կլոնավորումը՝ նրան դեղի անմահություն սանող ճանապարհ է: Հետաքրքիր է նաև այս աղանդի խորհրդանշանը. վեցաթև աստղի ու սվաստիկայի սիմբիոզ: Աղանդի հիմնադիրը ոմն Ռաել է, աշխարհիկ կյանքում հայտնի որդես լրագրող Կլոդ Վորիյոն: Նա իրեն կոչում է մարգարե եւ այլնոլորակայինների ուղղակի հետնորդ:

Ռաելը համարում է, որ առաջին հրեական սաճարը եղել է յուրատեսակ դեսոպանասուն, որը զբաղված էր այլ աշխարհներից եկվորների ընդունմամբ: Ելնելով դրանից՝ ռաելականները բազմիցս դիմել են Իսրայելի կառավարությանն ու Երուսաղեմի գլխավոր ռաբբին, Պահանջով, որ այդ ֆաղափում իրենց հող հասկացնեն՝ այլնոլորակայիններին ընդունելու նպատակով դեսոպանասուն կառուցելու համար: Այս Պահանջին փոքր-ինչ խուսափողաբար, բայց ընդհանուր առմամբ ըմբռնունով վերաբերվեցին: Կառավարական հանձնաժողովը Պասասխանեց, որ ռաելականների նպատակները խաղաղ են, եւ նրանց մտադրություններն Իսրայելի համար վսանգ չեն ներկայացնում, իսկ երկու ռաբբիններ «թալմուդաբար» եզրակացրին, որ «եթե աղանդն իրոք սղասում է Մեսիային, լավ կլինի, որ նրա դեմ ոչինչ չձեռնարկվի»:

Վերջերս նախագահ Բուշը դասադարեց մարդկանց կլոնավորման փորձերը: Դեռ ավելին, իր հասուկ դիմունուն նա Կոնգրեսից Պահանջեց անհատաղ օրենք ընդունել մարդու կլոնավորման փորձարկումները դասադարեելու մասին: Մամուլը գրում է, թե ԱՄՆ դասական մարմինները այդ հայտարարությունն ընդունել են որդես ղեկավար սկզբունք: Բայց տղավորություն է ստեղծվում, որ այս բոլորը հասարակությանը մոլորեցնելու նպատակով ձեռնարկված հասուկ տեղեկասվական գործողություն է:

Բոլոր դեղմերում, կլոնավորված Եվայի (որի «ծնողները» ամերիկացիներ են) ծնունդից բառացիորեն մեկ օր անց ԱՄՆ

Պետդեմոսրամենսը որոշում ընդունեց կլոնին ամերիկյան ֆաղաֆացիություն սալ: Կլոնին «որդեգրելու» ձգտումն այնքան մեծ էր, որ արսափին ֆաղաֆական գերասեսչությանը չկանգնեցրեց նույնիսկ համադասասխան օրենսդրության բացակայությունը:

Ներկայումս ՋԼՄ-ում հաճախ են հայտնվում հաղորդագրություններ այն մասին, թե կլոնավորումը խաբեություն է, եւ որ «Կլոնեյդ» ընկերությունը «հորինել» են նախկինում անհայտ աղանդի անունը գովազդելու նպատակով: Սակայն նույնիսկ այս դեմքում մարդու կլոնավորման դասնության մեջ փչ բան է փոխվում: Խնդիրը զուտ սեխնիկական է. մարդու ժառանգական դասճենի ստեղծումն արդեն գիտության ուժերից վեր չէ: Իսկ Ծննդյան տոներից հետո Եվայի աժխարհ գալու արարողությունը դեմ է ընկալել՝ որդես մարդկանց գիտակցությունում կլոնավորված էակի դարկեօ կերդարի ներդման տեղեկասվական գործողություն:

Հարկ է նշել, որ կլոնավորման փորձերի հետեւանմերն անկանխատեսելի են: Բավական է դասկերացնել կլոններից կազմված զինված ուժերի ստեղծման կամ էլ կլոնների զանգվածային թողարկման տեխնոլոգիային առաջինը սիրադեսող երկրի կողմից գլոբալ ժողովրդագրական էֆուդանսիայի կազմակերդման տարբերակները: Եվ այդդիսի՝ առաջին հայացից ֆանտաստիկ եւ անհեթեթ թվացող սցենարները բազմաթիվ են:

Այս համատեստում կլոնավորումը կարելի է համեմատել զանգվածային ոչնչացման զենքերի հետ: Բայց եթե այդ զենքերի ստեղծումից հետո, ելնելով մի շարք հանգամաններից, տերությունների միջեւ կնվվում էին դրանց արտարությունը սահմանափակող դայմանագրեր ու դարսավորագրեր, մշակվում էին միջազգային հսկողություն իրականացնող բարդ, սակայն առավել կամ դակաս արդյունավետ մեխանիզմներ,

ադա կլոնավորման դեղումն ամեն ինչ առայժմ այլ կերպ է զարգանում:

Համաժխտահային սերությունները դա անում են արկածախնդիրների եւ ամեն կարգի ընկերությունների ու աղանդների ձեռքով: Նրանց մտցնելը միջազգային իրավունքի դատժ՝ շատ բարդ, եթե ոչ անհուսալի գործ է: Իսկ նման կազմակերպությունների նկատմամբ լուսավորչական կիրառել առայժմ ոչ ոք չի դառնալու:

ՎՐԱՑ-ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

Սեւակ Սարուխանյան

Խորհրդային Միության փլուզումից հետո շատ սերունդներ, այդ թվում եւ Իրանը, վերանայեցին Հարավային Կովկասում իրենց ֆաղափականությունը: Այսօր, օրինակ, սկսած 1991-ից Իրանի արսափն ֆաղափական հայեցակարգում «մերձավորարելեյան» ուղղության հետ առաջ ֆաշիզմն նաեւ «հարավ-կովկասյան» եւ «կենտրոնական-ասիական» ուղղությունները: Ընդամիս, «հարավ-կովկասյան» ուղղության շրջանակներում առանձնապէս կարեւորվեցին Իրանի Խլամական Հանրապետության հարաբերությունները Վրաստանի հետ:

Հայտնի է, որ Վրասանը Պասնական սարբեր ժամանակա-
շրջաններում խիստ տուժել է Պարսկական լծից, հաճախակի
կրկնվող Պարսկական արշավանքներից: Եվ բնական է, որ
ցանկացած Պարսկական նոր արշավանք դեղի Վրասան՝
ճեղացիների կողմից ընկալվել է որպէս աղէտ: Բայց եթե
Արելեյան Հայասանը եւ ժամանակակից Ադրբեյջանի սարածը
զբաղեցնող կիսանկախ խանությունները երկար դարեր շա-
րունակ Պարսկաստանի մաս են եղել, ապա Վրասանը ինչ-որ
չափով Պահողանել է իր Պէտականությունը եւ անկախությունը:
Հիշենք նաեւ, որ մինչեւ Ռուսական կայսրության մաս
դառնալը, Վրացական թագավորությունը վերջին կործանարար
հարվածը 1795 թվականին ստացավ հենց Պարսկաստանից, եւ
վրաց Պասնության մեջ վերջին անգամ հիմնահասակ ավերվեց

ու հրկիզվեց թիֆլիսը: Անգամ այսօր վրացական բանահյուսության մեջ դարսիկը ավանդաբար հանդես է գալիս բացասական կերպարներով:

Ինչդիսի՞ն է Վրասանի մոտեցումը ժամանակակից Իրանի նկատմամբ: Այսօր Իրանը ԱՄՆ սարածաճաշանային հիմնական հակառակորդն է, ինչը վրացական արեւմտամտ ղեկավարության համար արդեն իսկ լուրջ խոչընդոտ է՝ իսլամական հանրապետության հետ համագործակցության զարգացման համար: Սյուս կողմից՝ 90-ականների սկզբից արագ ճեմդերով սկսեցին զարգանալ ռուս-իրանական հարաբերությունները, ինչը, հաճախ առնելով վրացական ֆաղափական էլիտայի հակառուսական սրամադրությունները, եւս մեկ խոչընդոտ էր վրաց-իրանական համագործակցության զարգացման գործում: Այսօր Վրասանում գրեթե չկա ոչ մի ֆաղափական կուսակցություն, որը հայտարարի Իրանի հետ հարաբերությունների զարգացման անհրաժեշտության մասին: Մ.Սահակաժիլու նախընտրական ծրագրի՝ արտաքին ֆաղափականության հարցերին նվիրված մասը ոչ մի խոսք չէր ասում վրաց-իրանական միջդեպտական հարաբերությունների զարգացման հեռանկարի մասին: Ընդ որում, Վրասանի արտաքին ֆաղափական հայեցակարգում Իրանը ընդհանրապես դուրս է մղվում սարածաճաշանային գործընթացներից, կարծես թե այդ երկիրը ընդհանրապես սարածաճաշանային դեպտություն չէ: Այսպես, սարածաճաշանի անվճանգության հարցերով զբաղվող «ԵԱՀԿ սիով կազմակերպության» ստեղծման մասին իր առաջարկության մեջ Վրասանի նախկին նախագահ Է.Շեւարճանձեն հայտարարել էր, որ այդ կազմակերպության անդամ դեպք է դառնան Հայաստանը, Ադրբեյջանը, Վրասանը, Ռուսաստանը, ԱՄՆ-ը, Թուրքիան եւ ոչ ավելի, ոչ դեպտաս, ամբողջ Եվրամիությունը (հետագայում Շեւարճանձեն ճշեց, որ Եվրամիությունը ընդամենը մեկ ներկայացուցչով): Իրանը, ըստ Վրասանի նախկին նախագահի, փաստորեն դեպք է դուրս մնար

սարածաճրջանային անվսանգության «վրացական» համակարգից:

Իրանի հեռ համագործակցության միակ հեռանկարային ոլորտը վրացական ղեկավարությունը համարում էր համագործակցությունը սրանստորային փոխադրումների կազմակերպման գործում: Է.Շեւարճնաձեն 1998-ին եւ 1999-ին մի քանի անգամ ղաւճոնաղես հայսարաւել է, թե Վրասանը ռահագրգըվաձ է ռուս-իրանական «հարավ-հյուսիս» սրանստորային միջանցի սսեղձմամբ, որը, վրացական ղեկավարության գնահասմամբ, «ՏՐԱՍԵԿԱ»-ի հեռ մեկսեղ «կարող է Վրասանը դարձնել սարածաճրջանի կարելորագույն ղեսությունը»:

1999-ին Թբիլիսիում եւ Բափում սսորագրվեցին վրաց-իրանա-հայկական եւ վրաց-իրանա-ադրբեջանական՝ կոնունիկացիաների ոլորտում համագործակցության մասին ղայմանագրերը, որոնք ղեսփ է դյուրացնեին սրանստորային ոլորտում համագործակցությունը՝ համաձայնագիրը սսորագրաձ ղեսությունների միջեւ: Նույն 1999-ին վրացական փաղափական էլիսայի որոռ ներկայացուցիչներ կոչ արեցին Իրանի հեռ համագործակցությունը կառուցելիս օգսվել Հայասանի օրինակից, որը «խաղում է իր սեփական իսաղը եւ համագործակցում թե՛ Իրանի եւ թե՛ Միացյալ Նահանգների հեռ»:

Սակայն ինչղես եւ սղավում էր, վերը նեվաձ համաձայնագրերից եւ ոչ մեկը գորձի չդրվեց՝ կաղվաձ օրյեկսիվ եւ սուրյեկսիվ ղասճառների հեռ: Այսօր Իրանը այն ղեսություններից է, որի հեռ Վրասանը սնեսական ոլորտում չունի գրեթե ոչ մի կողղերացիա: Հարկ է նաեւ նեվել, որ իր իճխանության սարիներին Իրանի նախագահ Հ.Ռափսանջանին 2 ղաւճոնական այց կասարեց Թբիլիսի, ինչը վկայում է Վրասանի նկասմամբ Իրանի ունեցաձ հասուկ վերաբերմունքի մասին: 1997-2003-ին Իրանը մի քանի անգամ իր

ժամանակակիցությունը հայտնեց արխիվային երկաթգծի բացման առնչությամբ, մտադրություն հայտնեց ամեն կերպ աջակցել երկաթգծի բացմանը, սակայն դարձ է, որ դրա վերաբացումը կաղված է մի օտար լուրջ ափսահաբաղադրական եւ սարածաօրջանային գործոնների հետ, որոնք մեծ մասամբ կախված չեն Իրանից:

2001-ի օգոստոսին Վրաստանի արտաքին գործերի նախարար Իրակլի Մենաղարազվիլին մի քանի կտրուկ հայտարարություններ արեց՝ Ադրբեյջանի հետ Իրանի հարաբերությունների սրման առնչությամբ (Կասպիցի խնդիրների հետ կաղված): Վրացական արտաքին գործերի նախարարի հայտարարությունները իրենց սրությամբ շատ բանով չէին տարբերվում ադրբեյջանական ղեկավարների հայտարարություններից:

Իրանական ղեկավարությունը մի քանի անգամ Է.Շեւարդնաձեին դաժնամղես իրավիճակ է թեհրան, սակայն վրացական նախագահը երբեք որեւէ լուրջ մտադրություն այս ուղղությամբ չի ցուցաբերել: 2002-ին Վրաստանում նոր նշանակված Իրանի դեսպան Յ.Թուսին Վրաստանի նախագահին Մ.Խաթամիի անունից իրավիճակ դաժնական այց կատարել թեհրան, սակայն Շեւարդնաձեն կոնկրետ դասասխան իրանական կողմին այդդես էլ չսվեց:

2003-ի ադրիլին Իրանի արտաքին գործերի նախարարը հայտարարեց, որ մոտակա օրջանում Վրաստանի նախագահը դաժնական այց կկատարի իսլամական հանրապետություն, որի ընթացքում դես է ստորագրվելին հաղորդակցության եւ սնտեսական ոլորտում համագործակցության մասին համաձայնագրեր: Դժվար է ասել, թե ինչը խափանեց Վրաստանի նախագահի այցը Իրան: Փաստն այն է, որ Շեւարդնաձեն այդդես էլ թեհրան չայցելեց:

1997-1998 թվականներին Իրանի ղեկավարությունը հասուկ վերաբերմունք սկսեց ցուցաբերել Աջարիայի Գերագույն խորհրդի

Նախագահ (լրահոսում օգտագործվում է ղարգաղես «Նախագահ» սերմինը) Ասլան Աբաշիձեի անձի նկատմամբ: Աբաշիձեն իրանցիների կողմից ընկալվում էր որդես կարելու ֆաղափական գործիչ Վրաստանում եւ ընդհանրապես՝ Հարավային Կովկասում: Այդ տարիներին իրանական մի շարք Պաճոնասար անձինք այցելեցին Բաթում: 1990-ականների վերջին իրանական ֆաղափական եւ հոգելուր էլիսայի զգալի մասը, իրոք, հակված էր կարծելու, թե Աբաշիձեն, Շեւարդնաձեի հեռանալուց հետո, ամենաիրական թեկնածուն է Վրաստանի նախագահական աթոռը զբաղեցնելու համար:

Ի դեպ, Իրանի՝ Աջարիայում ամուր հենք զցելու փորձերին որոշակի դիմադրություն ցուցաբերեց նաեւ ռուսական կողմը, որն Իրանին, չնայած նրա հետ հաստատված բարիդրացիական հարաբերություններին, համարում է Հարավային Կովկասում ազդեցություն ձեռք բերելու գործում իր հիմնական մրցակիցներից մեկը:

2003-ի վերջին տեղի ունեցած «վարդերի հեղափոխությունը» եւ Շեւարդնաձեի հեռացումը ֆաղափական իշխանությունից ընդհանուր առմամբ անակնկալ չեղան իրանական ղեկավարության համար: Անակնկալ էր թերեւս միայն այդ հեղափոխության իրականացման ձեւը: Պաճոնական Թեհրանը սթափ եւ առանց ռադիկալ հայտարարությունների դիմափորեց Վրաստանում տեղի ունեցած հեղաշրջումը:

Սակայն, ինչը եւ բնական է, Իրանում լուրջ անհանգստություն կար Վրաստանում տեղի ունեցած իշխանափոխության հետ կապված, ինչն առավել ֆան բացասելի է նոր նախագահ Սահակաշվիլու արեւմտամտ, ավելի ճիշտ՝ ամերիկամտ լինելու հանգամանքով, ինչդեպ նաեւ Ա.Աբաշիձեի դիրքերի թուլացմամբ:

Վրաստանում տեղի ունեցած իշխանափոխությունը լուրջ հիմնահարցեր է ստեղծում Իրանի համար՝ մանավանդ տրանսպորտային կոմունիկացիաների զարգացման նրա

ծրագրերում: Իրանական կողմը կարծես հաճավել է այն մտքի հետ, որ արխագական երկաթգծի բացում մոտակա ժամանակում տեղի չի ունենա, ինչը զգալիորեն կբարդացնի «հյուսիս – հարավ» տրանսպորտային ծրագրի իրականացումը:

2004-ի փետրվարին Ռուսաստանում Իրանի դեսպան Շաֆեիի արած այն հայտարարությունը, թե ղարաբաղյան հարցի կարգավորումը եւ Հայաստանի ու Ադրբեջանի սահմանում անցնող երկաթգծի վերաբացումը կարելուագույն դայման են սահմանաօրջանի զարգացման համար, ինչ-որ չափով արդյունք է Վրաստանում տեղի ունեցած իշխանափոխության հետեւանում տեղ զտած աշխարհաբաղաբական նոր իրողության:

**ԻՐԱՔԸ ՈՐՊԵՍ ՄԵՐՁԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ
ՆՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄՈԴԵԼ
*Սարգիս Հարությունյան***

Բեռնարդ Լյուիսի դոկտրինան

Ներկայիս միջազգային հարաբերություններում առաջնային գործոն է հանդիսանում ամերիկյան փաղափարաբանությունը, որն իր ռազմավարական գերակա նրբագծերից է համարում ցանկացած բարդ համակարգի («մեզակայսրության») ստեղծման կանխումը, որը կունենա գաղափարախոսական, փաղափարական, սնտեսական եւ ռազմական ռեսուրսներ՝ մարտահրավեր նետելու ամերիկյան համաժխարհային գերակայությանը:

Միացյալ Նահանգները արդարացիորեն Եվրասիան համարում է միակ մայրցամաքը, ուր կենտրոնացած հոգեւոր եւ նյութական ռեսուրսները բավարար են այնդիսի մի «ուժի կենտրոնի» ստեղծման համար, որն ի վիճակի կլինի սղառնալ ամերիկյան գերակայությանը:

Այդ առումով Եվրասիայի միակ «բաց» տարածաշրջանը՝ Մեծ Մերձավոր Արեւելքը¹, հանդես է գալիս որպես ամերիկյան գլխավոր հենակետ՝ աշխարհափառական միավորի ձգտող ֆրանս-գերմանական ինտեգրացիայի, սնտեսադես ոսփ կանգնող Ռուսաստանի եւ ազգայնականացվող Չինաստանի դեմ:

Մեծ Մերձավոր Արեւելքում իսլամը հայտ ներկայացրեց վերազգային («կայսերական») համակարգ ստեղծելու համար, նրա նպատակն էր սղառնալիքի տակ է դնում ամերիկյան ռազմավարական ծրագրերը՝ թե՛ գաղափարախոսական, թե՛ աշխարհափառական առումներով:

2002թ. ԱՄՆ դաժժանության նախարարության «Executive Intelligent Research Project» հանդեսում ամերիկյան արևելագետ *Բեռնարդ Լյուիսը* ներկայացրեց Մերձավոր Արևելքի ֆաղափական ֆառեզի ձեւափոխման իր առաջարկ-ծրագիրը: Համաձայն այդ ծրագրի, մասնասման էին ենթարկվելու Աֆղանստանը, Պակիստանը, Իրանը, Թուրքիան, Իրաքը, Սիրիան, Լիբանանը, Սաուդիան Արաբիան, Եգիպտոսը, Լիբիան, Սուդանը եւ Մավրիտանիան: Այդ երկրների սարածմերում կամ այդ երկրների սարածմերից դեմ է ստեղծվելին ազգային միասարր դեմություններ: 2004թ. այդ դրույթին ավելացավ նաեւ «Մերձավոր Արևելքի ժողովրդավարացման» թեզը:

«The Wall Street Journal»-ի սույն թվականի փետրվարյան համարներից մեկը, մեկնաբանելով Մերձավոր Արևելքում ԱՄՆ ներկայիս ֆաղափականությունը, նշեց, որ, փաստորեն, սարածաժառանգում Վաշինգտոնը շարժվում է Բեռնարդ Լյուիսի դոկտրինայով:

Հեսադայան Իրաք

Ներկայիս Իրաքը, ուր դայար է ընթանում «իսլամական հայտի» եւ «ամերիկյան նախագծի» միջեւ, հանդես է գալիս որդես մողել մերձավորարեւելյան նոր համակարգի:

Միասնական Իրաքի գաղափարը ի սկզբանե դասադարսված էր կործանման, ֆանի որ չկա այն արժեհամակարգը, որը կարող է միավորել երկրի բնակչության 60%-ը կազմող շիա արաբներին, նախկին իշխանական կասա համարվող սուննի արաբներին եւ փասացի անկախ ադրող ֆրդերին:

Այն, ինչ դահանջում են շիա հոգեւոր առաջնորդները, իսլամական հանրադեմությունն է՝ հիմնված շարիաթի օրենքների վրա (իսլամական «կայսերական» համակարգի ռազմավարություն): Այդ սարբերակին դեմ են սուննի արաբների

զերազանցադատաբան աշխարհիկ եւ ֆրոնտի մեծամասամբ ազգայնական վերնախավերը:

Միացյալ Նահանգների ներկայացրած այլընտրանքը՝ Կանադայի կամ Բելգիայի օրինակների վրա հիմնված «ժողովրդավարական-դաճնային հանրապետություն» է: Բայց որքան կսեւի «ժողովրդավար-դաճնային Իրաֆի» կյանքը, եթե անգամ Կանադայում եւ Բելգիայում կան ազգային հարցեր:

Իսլամական աշխարհը Իրաֆին առաջարկում է իր «կայսերական» համակարգը՝ թե՛ վերջինիս լուծարումը կանխելու եւ թե՛ իր իսկ դեմ ձեւավորվող մարտահրավերը չեզոքացնելու նպատակով: Իրաֆը դարձել է ճակատամարտի դաճ, սակայն ո՛չ ամերիկյան ուժերի եւ նախկին բաասականների միջեւ (վերջիններն այլեւս գոյություն չունեն), այլ՝ «կայսերական» երկու համակարգերի՝ ամերիկյան եւ իսլամական:

Վաշինգտոնի սեսանկյունից իսլամականացմանը կարող է դիմակայել ազգայնականությունը: Երեւույթի սեսական հիմնավորման առումով դա նշանակում է՝ հավանական «կայսերական» համակարգի (սվյալ դեղինում՝ «իսլամական հայտ») «ասոնիզացիա», որն ունակ է աշխատելու ողջ Մերձավոր Արեւելքում կամ Մեծ Մերձավոր Արեւելքում:

*«Ներկայացուցչական մարմինները չեն կարող ամրադրել Իրաֆը, որը Հարավսլավիայի նման ստեղծվել է գեոսրատեգիական դաճառների հիման վրա. դրանք կսանեն նրան դեղին բռնապետություն, կամ այն կբաժանվի բաղկացուցիչ մասերի: Չնայած սա հեռու է ցանկալի արդյուն-
փից, բայց եթե ժողովրդավարությունները [Արեւմուտքը] անկարող զսնվեն ժողովրդավարական կենտրոնական ինստիտուցիաների ստեղծման գործում կամ չցանկանան օժանդակել իրենց նկատմամբ բարյացակամորեն սրամադրված որեւիցե բռնապետի (Քենալ Աթաթուրքի նման), առաջ անվերջանալի ֆաղափարական դաճերազմից ավելի նախընտրելի է [Իրաֆի]*

բաժանումը երեք երկրների: Սակայն սա յա հահանջում է միջազգային ամուր վերահսկողություն»,–զսնում է ԱՄՆ նախկին ղեկավար Ջեյմսի Քոլինզերը:

Քրդական հարցը

Քրդական հարցը հանդես է գալիս որդես հիմնական ցուցիչ (indicator): Հետայսու զարգացումները քրդական հարցի շուրջ արձանագրելու են Մերձավոր Արևելքում ընթացող հիմնական գործընթացը՝ տայբարը «կայսերական» երկու համակարգերի միջեւ: Անկախ կամ փաստացի անկախ Քուրդիսանի ստեղծումը նշանակելու է «ասոմիլացիայի» սկիզբ:

Սույն թվականի փետրվարի 20-ին Քուրդիսանի սարածաճրջանային կառավարության կողմից հրատարակվեց «Քուրդիսանի շրջանի սահմանադրական առաջարկը»: Առաջարկը ենթադրում է առանձին-շրջանային օրենսդիր, զործադիր եւ դասական իշխանություններ, ինքնադատարանական ուժեր («Ազգային գվարդիա»՝ փեճերգա). Քուրդիսանի կառավարության իրավասության ներքո են զսնվելու հարկերի, մաքսերի հավաքագրումը եւ ամենակարեւորը՝ Քուրդիսանի սարածումը զսնվող բնական տաճարները (առաջին հերթին խոսքը վերաբերում է նավթին):

Հրատարակված փաստաթուղթն այն է, ինչ տահանջում է քրդական վերնախավը անկախության հռչակման փոխարեն: Ակնհայտ է, որ քրդական ազգային նոյասակները հանդես են գալիս իսլամական «կայսերական» համակարգի դեմ, որը՝ «բոլոր մահմեդականները եղբայրներ են» գաղափարի ներքո, մերժում է ազգային հարցի գոյությունը իսլամական փաղափարական դաճում:

Մարտի 8-ին Իրաքում ամերիկյան ժամանակավոր վարչակազմի ղեկավար Փոլ Բրենները եւ Իրաքի կառավարող խորհրդի բոլոր 25 անդամները ստորագրեցին երկրի

«ժամանակավոր սահմանադրությունը», որի հիմնական դրույթները հետևյալն են.

- Իրաֆը վերակազմավորվելու է դառնային հանրադատության (ֆեդերալիզմի սկզբունք),

- ընտրվելու է երկրի նախագահ՝ երկու փոխնախագահներով, որն էլ նշանակվելու է երկրի կառավարությանը (մեխանիզմը հսակեցված չէ),

- սահմանադրական ցանկացած նորն կամ ցանկացած օրենք, որը կմերժվի Իրաֆի առնվազն երեք նահանգների ընտրողների 2/3-րդի կողմից, չի կարող մտնել ուժի մեջ (մտենք, որ ֆրական են համարվում երեք նահանգներ՝ Էրբիլ, Դոհուկ եւ Սուլեյմանիա),

- համաձայն «ժամանակավոր սահմանադրության», իսլամը հանդիսանում է ղեկավար կրոն եւ կարող է դառնալ ներդասական իրավական դաժժի աղբյուրներից մեկը, սակայն ոչ գլխավոր աղբյուրը,

- իրաֆիներին շնորհվում է խղճի ու խոսքի ազատություն,

- Իրաֆի նոր խորհրդարանում (ընտրությունները կայանալու են 2005թ. հունվարի 31-ին) եւ կառավարությունում կանանց տրվող չափաբաժինը սահմանվեց 25%, ի սկզբանե նախատեսված 40%-ի փոխարեն (իր դերը խաղաց ժա հոգեւորականությունը):

Քրդերի հետ կապված՝

- ճանաչվում են Քուրդիստանի խորհրդարանի եւ կառավարության իրավասությունները,

- մինչեւ հիմնական սահմանադրության ընդունումը, փեւներգան ղահողանելու է իր կարգավիճակը, որից հետո այն կարող է մտնել իրաֆյան բանակի կամ անվտանգության այլ կառույցների մեջ (այս հարցը վերջնականադեպ կարգավորված չէ),

• ֆրդերենը ճանաչվում է որդես երկրորդ դեսական լեզու (այն կիրառվելու է անձնագրերում, Իրափ նոր դրամական միավորում եւ դեսական կմիհներում),

• վերջնականադես կարգավորված չեն եւս երկու խնդիր՝ որոշված չեն Քուրդիսանի հնհնավարության սահմանները, եւ լուծված չէ Քիրուկի արաքների խնդիրը²:

Համաձայն որոշ տեղեկությունների՝ արդեն այսօր Իրափ ժամանակավոր կառավարությունը դարսավորվել է նդաստել, որդեսզի Քիրուկում վերաքնակեցված արաքները վերադառնան իրենց նախկին բնակության վայրերը:

¹ **«Բաց» եւ «փակ» սարածաքաններ.** միավորվելով իրենց սարածաքաններում՝ երկրները ձեւավորում են «կենսրոն» (Եվրամիություն, ԱՊՀ, NAFTA եւ այլն), որով կարծես թե «փակում են իրենց սարածաքանը» օսար «կենսրոնների» միջամսությունից: Այլ կերդ ասած՝ օսար «կենսրոնը» չի կարող այլեւս իր ֆադաֆականությունը այդ սարածաքանում առաջ սանելու համար՝ սսանալ սվյալ սարածաքանի մի որեւէ օգնությունը: Միավորված երկրները, «փակելով» իրենց սարածաքանը, սկսում են ներխուժել «կենսրոն» չհանդիսացող՝ «բաց» սարածաքաններ:

² Սադան Հուսեյնի իժխանության սարհներին Իրափ կենսրոնական եւ հարավային օքաններից Հյուսիսային Իրափ՝ գերազանցադես ֆրդաքնակ օքաններ, վերաքնակեցվեցին արաքներ (ենթադրվում է՝ մի ֆանի սասնյակ հազար): Նդասակը երկրի հյուսիսի էքնիկ ֆարսեզի փոփոխությունն եր՝ ի վնաս անկախության ձգսող ֆրդերի:

ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ DA'WA-Ի ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Արաֆա Փառայան

2001թ. սեպտեմբերի 11-ին ԱՄՆ-ում տեղի ունեցած ահաբեկչական գործողությունից հետո վերստին հրահատյալ դարձավ իսլամական բարեգործական եւ ֆարոզչական հաստատությունների համաժխարհային կառույցի մոնիթորինգը, ֆանգի այդ կառույցի կազմակերպություններից շատերն անմիջականորեն կամ ոչ անմիջականորեն կառաված են միջազգային ահաբեկչության հետ:

Իսլամական ֆարոզչական կազմակերպությունների գործունեության հիմնում ընկած է իսլամական da'wa-ի (*արաբերեն՝ կոչ, յախանջ*) սկզբունքը, որի նպատակը՝ իսլամի եւ իսլամական գաղափարախոսության տարածումն է, իսլամական համայնքների սոցիալական, կրթական եւ մշակութային խնդիրների համակարգումը ժամանակակից աշխարհի տեսանկյունից: Թե՛ մահմեդականների, թե՛ ոչ մահմեդականների շրջանում da'wa-ի կազմակերպությունները զբաղվում են տարբեր ծրագրերի ֆինանսավորմամբ, տեսական ուսուցմամբ (*Indoctrination*), կրոնական եւ ֆարոզչական գրականության տարածմամբ, գործնական ուսուցմամբ (*training*) եւ այլն:

Da'wa-ի խմբեր կան աշխարհի տարբեր իսլամական երկրներում: Կարելի է առանձնացնել da'wa-ի գործունեության միջազգային եւ տեղական մակարդակները: Վերջինիս օրինակն են Թուրքիայում գործող da'wa-ի խմբերը, որոնք իշխանություններից յախանջում են կառուցել նոր մզկիթներ, վերանորոգել կրոնական հաստատությունները, վերաբացել իմամների դասընթացները, կրոնական դպրոցները:

Da'wa-ի գործունեության միջոցով մահմեդականները փորձում են դիմագրավել իրենց հասարակություններում առկա սոցիալական եւ սնեսական խնդիրները, հետամուտ լինել արդիականացման գործընթացներին, նդաստել հասարակության ներդաճնակ զարգացմանը՝ բացառադես իսլամի սեսանկյունից: Da'wa-ի շարժման եւ կազմակերդությունների ամենամեաճնակ կենսոններից մեկն Ինդոնեզիան է, որտեղ da'wa-ի մեջ ներգրավված են իսլամի սարբեր ուղղություններ, ներառյալ սուֆիական միաբանությունները, որոնցից յուրաբանչյուրը գործում է իր նախանաճո դրույթներին համադասասխան: Da'wa-ի խմբերը Ինդոնեզիայում համագործակցում են da'wa-ի միջազգային հայսնի կազմակերդությունների, մասնավորադես Իսլամական աճխարհի լիգայի հետ: Այս երկրում da'wa-ի գործունեությունը լայն ոլորսներ եւ սոցիալական սարբեր խմբեր է ներառում: Մճակվում են da'wa-ի ծրագրեր, առանձին ուսումնական հասսասություններում գործում են da'wa-ի ֆակուլտեսներ:

1967-ին Ինդոնեզիայի նախկին վարչադես Մուհամադ Նաթսիրը հիմնեց Իսլամական da'wa-ի խորհուրդը, որի գործունեությունն ուղղորդված էր այդ երկրում իսլամական սկզբունների ներդրմանը: Խորհրդի գործունեությունն ընդգրկում է կրթական ծրագրերի, կրոնական եւ ավանդական դորոցների, ինչդես նաեւ առողջադահական ոլորսի հովանավորությունը: Նաթսիրի ուճադությունը գրավել էր այն հանգամանքը, որ Ինդոնեզիայում գործող հիվանդանոցների զգալի մասը մասնավոր էր եւ ֆրիսոնեական եւ միայն չնչին մասն էր մահմեդական: Խորհուրդը զգալի աճխասանք սարավ նոր հիվանդանոցներ կառուցելու, գրախանութներ հիմնելու, դասագրբեր հրասարակելու եւ մահմեդական սեսաբանների աճխասանքները թարգմանելու ուղղությամբ:

Նիզերիայում գործող da'wa-ի կազմակերպություններից մեկի՝ Իսլամի հաղթանակի միության գործառույթները նույնպես ներառում են առողջադասության ոլորտը, մասնավորապես՝ սոցիալական արքեր խավերի համար մասշեղի հիվանդանոցների հիմնումը:

Ուժագրավ են նաեւ da'wa-ի մալայզիական խմբերը, որոնցից հիշարժան է Մալայզիական մահմեդական բարօրության կազմակերպությունը, որի գործունեության ոլորտն ընդգրկում է հիվանդանոցների, ինչպես նաեւ իսլամական բանկերի ստեղծումը: Կազմակերպությունը հիմնել է մահմեդական ֆարոգիչների ղարսասման ուսումնական կենտրոն: Մալայզիայում da'wa-ի մի շարք խմբեր հաջողությամբ ղայարում են, որդեսոգի ամենօրյա հինգ անգամ կրկնվող աղոթքները հեռարձակվեն ազգային հեռուստատեսությամբ, ստեղծվեն իսլամական համալսարաններ եւ այլն:

Ինդոնեզիայում գործում է նաեւ da'wa-ի կանանց կազմակերպություն, որի նղասակն է օգնել կանանց՝ իրավական, սոցիալական, ֆինանսական եւ հոգեբանական խնդիրներ ունենալու դեղոմում, որոնք կարող են ծագել նրանց ընտանիքներում կամ էլ ի հայտ գան հասարակության զարգացման առանձնահատկությունների ղարձառոզ:

Da'wa-ի սկզբունքը ֆաղաֆականության մեջ առաջին հեթին նկատի է առնում ղայարը ֆաղաֆական եւ սոցիալական անարղարության դեմ: Da'wa-ի կոչեր են հնչել արտաֆին թեմամու դեմ ղայարի ժամանակ: Մահմեդական աեխարհում առանձին դեղոմներում հիմնվել են Իսրայելի դեմ ղայարի da'wa-ի գրատեղյակներ: Իսլամական կրոնաֆաղաֆական որոշ կազմակերպությունների անվանումներում տեղ է գտել da'wa բառը:

Մահմեդական ղեսություններում da'wa-ի խմբերը հաճախ հովանավորվում են ոչ թե դրսի հիմնաղրամների, այլ տեղական

իժխանությունների կամ առանձին ֆաղափական գործիչների կողմից, որոնք միաժամանակ հեժամուլս են, որդետսզի դրանք չվերածվեն ֆաղափական կազմակերդությունների, այլ գործեն հիմնականում սոցիալական եւ կրոնական ոլորսներում:

Չնայած da'wa-ի արարումը դաւսոնական դեկավարման կենսրոն չունի, սակայն փաստ է, որ բարեգործական, ինչդետս նաեւ ֆարոզչական նդասակներ հեժադնդող ծրագրերը մեծ մասամբ ֆինանսավորում եւ համակարգում է վահարականությունը դաւսոնադետ որդեգրած Սաուդյան Արաբիան: Որդետս իսլամի հայրենիք՝ սաուդյան թագավորությունը արդեն ֆառորդ դար է, ինչ ջերմեռանդորեն հանդետ է գալիս իսլամական ֆաղափական, սոցիալական եւ սնսեսական հայեցակարգերը, իսլամական ասվածարանական եւ սեսական խնդիրները ժամանակակից աւխարիում հիմնավորելու, իսլամի «մաֆրությունը» դաւսոդանելու եւ վահարականությունը սարածելու «առաֆելությամբ»: Այս երկրի գործուն միջամսությամբ են հիմնվել միջազգային այնդիսի խոոոր կառույցներ, ինչդիսիք են՝ Իսլամական կոնֆերանս կազմակերդությունը, Ջարգացման իսլամական բանկը, Իսլամական աւխարհի լիգան, Մահմեդական երիսասարդների միջազգային ասամբլեան եւ այլն:

Da'wa-ի գործունությունը ընդհանուր առմամբ համակարգում է Իսլամական աւխարհի լիգան (նսսավայրը՝ Մեքքա), որին ենթակա են բազմաթիվ բարեգործական հասսասություններ ու հիմնադրամներ, որոնց թիվն այսօր թագավորությունում հասնում է 240-ի: Լիգան համագործակցում է թագավորության արսաֆին գերասեսչության, իսլամի գործերով գերասեսչության, գադսնի ծառայությունների եւ այլ դետսական մարմինների հեժ: Լիգայի աւխասակիցները դաւսոնավարում են աւխարհի սարբեր անկյուններում

թագավորության դեսպանությունների՝ իսլամի հարցերով զբաղվող բաժիններում:

Լիզայի կանոնադրության մեջ մասնավորապես նշված է, որ նա որևէ ջանք չի խնայի մահմեդականների միավորման համար: Լիզայի գործիչների հավաստմամբ՝ Լիզան նաև ֆաղափական կառույց է, քանի որ իսլամում կրոնը եւ ֆաղափականությունը սարանջատված չեն: Լիզայի ծրագրերում կենտրոնական տարրը մզկիթն է՝ որդես ունմայի կրոնական-մշակութային եւ հասարակական-ֆաղափական գործունեության կենտրոն:

Այսօր արդեն ակնհայտ է, որ իսլամական ֆարոզական ցանցի գործունեությունն իր մի ծայրով հանգեցրել է ծայրահեղ իսլամի եւ համաժխարհային ահաբեկչության տարածմանը: Ներկայումս ահաբեկչությանն աջակցող կազմակերպությունների ցուցակում են հայտնվել da'wa-ի շրջանակներում գործունեություն ծավալած բազմաթիվ իսլամական հաստատություններ:

2003թ. Պակիստանի իշխանություններն արգելեցին իրենց երկրում Մահմեդական երիտասարդների համաժխարհային ասամբլեայի (WAMY) գործունեությունը՝ «Ալ-Կաիդայի» հետ ունեցած կապերի համար: Սաուդյան Արաբիայի կողմից հովանավորվող այս կառույցը (նստավայրը՝ Մեքքա) մի քանի հարյուր մասնաճյուղեր ունի ամբողջ մահմեդական աշխարհում: Կազմակերպության նպատակը, ինչպես նշվում է, ճշմարիտ իսլամի գաղափարների տարածումն է մահմեդականների շրջանում: WAMY-ի ջանքերով կազմակերպվել են կրոնական ուսուցման ճամբարներ 15-30 տարեկան մահմեդական երիտասարդների համար, անցկացվել են կոնֆերանսներ իսլամի ֆարոզչության եւ իսլամական հասարակության վերափոխման թեմաներով:

2004թ. հունվարի վերջին ԱՄՆ-ը եւ Սաուդյան Արաբիան համատեղ դիմեցին ՄԱԿ-ին՝ ներառելու Սաուդյան Արաբիայի «Ալ-Չարամեյն» բարեգործական հիմնադրամի մի շարք մասնաճյուղեր (Ինդոնեզիայում, Քենիայում, Տանզանիայում, Պակիստանում) այն կազմակերպությունների ցուցակում, որոնք մասնակից են «Ալ-Կաիդայի» եւ ահաբեկչական այլ կառույցների ֆինանսավորմանը: Մինչ այդ ՄԱԿ-ը այդ ցուցակի մեջ էր ընդգրկել «Ալ-Չարամեյն»-ի մասնաճյուղը համարվող բոսնիական բարեգործական «Վազիր» հիմնադրամի ղեկավարներին: 2000-ին «Ալ-Չարամեյն»-ի մասնաճյուղի գործունեությունն իրենց երկրում արգելել են ադրբեջանական իշխանությունները:

Վերջին ֆառոդ դարի ընթացքում Սաուդյան Արաբիան իր բարեգործական հիմնադրամների միջոցով ծախսել է 70 մլրդ դոլար՝ աշխարհի շուրջ քսան երկրներում մարզական ճամբարներ ստեղծելու, զենք գնելու, վարձկաններ հավաքագրելու, վահաբական մզկիթներ, մեդրեսեներ, իսլամական կենտրոններ հիմնելու համար: Մոտավոր հաշվարկներով ամեն տարի այս հիմնադրամները ծախսում են շուրջ 6 մլրդ դոլար: Վահաբական ֆարոզության ծավալն աննախադեպ է: Ամերիկացի ուսումնասիրողների կարծիքով՝ ֆառոդ դարի ընթացքում սաուդյան թագավորությունը վահաբական ֆարոզության համար ծախսել է ավելի շատ գումար, քան Խորհրդային Միությունը կոմունիստական ֆարոզության համար իր ողջ գոյության ընթացքում:

Վահաբական da'wa-ն իրականացվել է վահաբական ուղղվածություն ունեցող ձեռնարկների տարածմամբ, որոնք ուսուցանվել են մարզական ճամբարներում: Վահաբական գրականությունը տարածվել է տարբեր լեզուներով, այդ թվում ոչ մահմեդականների շրջանում: Ուեազրավ է, որ 1991թ. «Փոթորիկ անադատում» գործողության ժամանակ սաուդյան

թագավորության սարածֆում գսնվող ամերկացի զինծառայողների օրջանում da'wa-ի ֆարոզչությամբ են զբաղվել վահհաբի օեյխերը, եւ որոօ ամերկացիներ ընդունել են իսլամի այդ ուղղությունը:

Da'wa-ի գործունեությունը կարելի է դիսարկել նաեւ արդիականացված դանիսլամիզմի սեսանկյունից, ինչդես եւ իսլամական վերածննդի օարժման համասեֆսում: Այն օաս դեդերում հիօեցնում է նաեւ մահմեդական հասարակության բարօրությանն ուղղված՝ մեծ Ջիհադի հայեցակարգը: Սակայն բոլոր դեդերում da'wa-ի օարժման նդասակը՝ աօխարհում իսլամական արժեհամակարգի ասիժամական ամբադնդումն է, ուժերի հավասարակօռության փոփոխումը հօգուօ մահմեդականների:

ԵՎՐՈՊԱ, ԱՄՆ, ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ. ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆՈՐ ՈՒՐՎԱԳԾԵՐ

*Թոմաս Վալաշեկը Պաշտպանական Տեղեկատվության
Կենտրոնի (Քրյուսել) Եվրոպական բաժնի Տնօրենն է:
Ասորել ներկայացնում ենք հասվածներ
«Washington Profile» դարբերականին սկսած
նրա հարցազրույցից:*

Հարց – 2004թ. մայիսին Եվրամիության (ԵՄ) կազմի մեջ են մտնելու 10 նոր անդամներ՝ Արևելյան Եվրոպայի Պետություններ ու նախկին խորհրդային հանրապետություններ: Ինչդեպ է դա ազդելու ԵՄ վրա:

Պատ. – ԵՄ փաղափականության վրա այն շատ հետաքրքիր ազդեցություն է ունենալու: Անշուշտ, այն երկրները, որոնք զգնվում են Կենտրոնական եւ Արևելյան Եվրոպայում, ի տարբերություն ԵՄ հնաքնակների, անվստահության ու արտաքին փաղափականության մասին այլ դասկերացումներ ունեն: Նրանք ԱՄՆ հանդեպ առավել դրականորեն են տրամադրված եւ ավելի մեծ վստահ զգում են ոչ միայն հզոր Ռուսաստանի վերածնունդից, այլև կազմակերպված հանցագործությունից: Այդ երկրները զգնվում են Եվրոպայի արևելյան սահմանի մոտ, որն անհամեմատ ավելի փչ է կայուն, քան, օրինակ, Բելգիայի կամ Լյուսեմբուրգի սահմանները: Նրանց անհրաժեշտ է ստեղծել դաշինքներ, որոնք կօգնեն իրենց ադապտվել: ԵՄ ադապտացիան անհրաժեշտ է հասկալիս ԱՄՆ-ին են տեսնում որդես անվստահության երաժիսակոր: ԵՄ-ն ռազմական ուժ

կիրառելուն առավել փչ է դասրաս եւ ունի դակաս ռազմական հնարավորություններ: Այս դասճառով էլ Ամերիկան հանդիսանում է Արեւելյան Եվրոդայի երկրների բնական գործընկեր:

Իրափյան դասերազմի ժամանակ մենք արդեն տեսանք ԵՄ ադազա եւ նախկին անդամների միջեւ տարբերությունները: Չնայած Ձորջ Բուտի փաստարկների լրջության վերաբերյալ Կենտրոնական ու Արեւելյան Եվրոդայում ընթացող վեճերին, այդ երկրները հետեւեցին ԱՄՆ-ին, որդետզի երկարաժամկետ եւ առողջ փոխհարաբերություններ հաստատեն նրա հետ:

Ի՞նչ տեղի կունենա, երբ այդ երկրները դառնան ԵՄ անդամ: Դա շատ հետաքրքիր գործընթաց կլինի: Մենք արդեն ակամատես ենք ԵՄ հին անդամների կողմից նոր անդամներին որոշակի ֆադաֆական մեխանիզմների միջոցով մեկուսացնելու փորձերին, որով նրանք փորձում են անվտանգության ոլորտում ԵՄ անունից իրականացնել սեփական նախաձեռնությունները, առանց ԵՄ բոլոր անդամների մասնակցության: Փաստորեն, դա փորձ է անտեսել ԵՄ տասը նոր անդամների կարծիքը, օրինակ, այնդիսի հարցում, ինչդիսին է ռազմական գործողություններին մասնակցել-չմասնակցելը:

Հարց – Ինչդե՞ս է ԵՄ-ը գնահատում Ռուտաստանի ներկա դիրքորոշումը:

Պատ. – Կասկած չկա, որ ռուտական գորքերի ներկայությունը Մոլդովայում ու Վրաստանում որոշակի տարածայնություններ է առաջացնում: Խնդիրը միայն այն չէ, որ նրանք այնտեղ են: Դժգոհությունը հիմնականում նրանից է, որ Ռուտաստանն Արեւմուտփի հետ սերտորեն չհամագործակցելու ակնհայտ նշաններ է ցույց տալիս: Դա Կենտրոնական Եվրոդային մտահոգում է: Այդ տարածաշրջանի բնակիչները կցանկանային տեսնել ԵՄ-ի, ԱՄՆ-ի ու ՆԱՏՕ-ի հետ

բարեկամաբար եւ սերտորեն համագործակցող Ռուսաստան: Նրանց հուզում է այն, որ ռուսական նախարարները ամերիկյան ռազմակայանների տեղակայումն Արեւելյան Եվրոպայում համարում են սղառնալիք: Սա 90-ականների սկզբին ձեւավորված հարաբերությունների համեմատ՝ մեծ հեջայլ է: Եվրոպացիները անհանգստացած են, քանզի եթե Ռուսաստանի ու Արեւմուտքի միջեւ բախում լինի, ապա իրենք կհայտնվեն Պատերազմի թատերաբեմի կենտրոնում:

Հարց – Երկու սարի առաջ՝ Աֆղանստանում համատեղ ռազմական գործողության իրականացման ժամանակ, ԱՄՆ-ը կօժանդակի իր եվրոպական դաշնակիցներին՝ զինված ուժերի անբավարար մակարդակ ունենալու համար: Այժմ գործերն ի՞նչ վիճակում են:

Պատ. – Վերջին 1,5 տարվա ընթացքում դաշնակցության բնագավառում փաստացի անկախ ֆաղափականություն հաստատելու գործում ԵՄ-ը հասել է էական առաջընթացի: Այն ստեղծել է արագ արձագանքման նոր ուժեր, հիմնել սղառնազինությունների նոր գործակալություն, որը դյուրացրել է բանակի վերազինման ու արդիականացման գործընթացը, ստեղծել է եվրոպական անվտանգության նոր ռազմավարություն եւ ռազմական գործողությունների ծրագրման նոր շարք: Այնուհետև որ, Եվրոպայում նկատվում է ակտիվության զգալի ավելացում: Եվ իհարկե, դրա համար առիթ կա: Անձամբ ես զսնում եմ, որ Իրաքը դարձավ այս ակտիվության հզորագույն խթանիչներից մեկը: Եվրոպայի որոշ ղեկավարությունների մոտ զգացում առաջացավ, թե բավական չէ ուղղակի ԱՄՆ-ին հակաճառելը, այլ անհրաժեշտ է առաջադրել որեւէ այլընտրանք:

Միեւնույն ժամանակ, դա կարելի է բացատրել ավելի հասարակ բնագոյներով: ԵՄ ինտեգրացման գործընթացը, որը 15 ղեկավարությունների վերածելու է մեկ դաշնային կառույցի, հասել է

այն փուլին, երբ արդեն հնարավոր է դարձել խոսել Եվրոպայի Միացյալ Նահանգների մասին: Արդեն խոսակցություններ են զնում ընդհանուր եվրոպական սահմանադրության մասին: Ես կարծում եմ, որ մարդիկ ուղղակի հասկացան, որ Եվրոպայի Միացյալ Նահանգներն անվսանգության եւ արսափին ֆաղափականության ոլորտում ղեֆ է ունենա ընդհանուր մոտեցում: Նշանակություն չունի, թե դա ԱՄՆ-ին «կողմ» կամ «դեմ» ֆաղափականություն է: Պարզապես գոյություն ունի ֆաղափական ցանկություն՝ ստեղծելու ընդհանուր արսափին ֆաղափական եւ դաժժանական մեխանիզմներ, որովհետեւ դրանք հենց այն մեխանիզմներն են, որ դարսավոր է ունենալ ցանկացած ղեֆություն:

Հարց – Ինչղե՞ս են համաձայնեցվելու եվրոպացիների գործողությունները ՆԱՏՕ-ի ֆաղափականության հեֆ:

Պաֆ. – Այն կառույցները, որ ստեղծել է ԵՄ-ը, ամբողջովին սարանջափած են ՆԱՏՕ-ից: Ընդ որում, նրա աղազա 25 անդամների մոս երեֆ ֆառորղը նաեւ ՆԱՏՕ-ի անդամ է: Այնղես որ, այս դաժինֆների միջեւ կաղերն անխուսափելի են: Եվ դրանֆ արսահայփում են ՆԱՏՕ-ի ու ԵՄ միջեւ կնֆկած ղայմանագրերի սեաֆով: Համաձայն դրանցից մեկի, ԵՄ-ը ռազմական գործողություն անցկացնելու համար ղասափանասփություն վերցնելուց առաջ դարսավոր է խորհրդակցել ՆԱՏՕ-ի հեֆ, որղեսզի իմանա, թե արղյո՞ֆ ԵՄ անդամ չհանղիսացող, քայց ՆԱՏՕ-ի անդամ ԱՄՆ-ը, Կանաղան ու Նորվեզիան այդ գործողության նկասմամբ հեֆաֆրություն ունեն: Միայն դրանից հեֆո ԵՄ-ը իրավումֆ ունի ՆԱՏՕ-ից անկախ ռազմական գործողություն անցկացնելու մասին որոշում կայացնել: Այնղես որ, ՆԱՏՕ-ն մնում է որղես եվրոպական անվսանգության համակարզի եական քաղկացուցիչ:

Սակայն լուրջ փոփոխություններ են կրել ՆԱՏՕ-ի աշխատանքային ներքին գործընթացները: ՆԱՏՕ-ում այն կարծիքներն են, որ անդամ երկրները, որոնք նաեւ ԵՄ կազմի մեջ են, իրենց արտաքին ֆաղափականությունը ղեկավարում են կոորդինացիայի ՆԱՏՕ-ի օրհանգիստով: Այսինքն, դա կարող է հանգեցնել նրան, որ ԵՄ կազմում չզսնվող ՆԱՏՕ-ի անդամները ղարսավոր կլինեն համաձայնեցնել իրենց դիրքորոշումները անմիջապես ԵՄ, այլ ոչ թե ռազմական դաշինքի մյուս անդամների հետ: Պարզապես ՆԱՏՕ-ի ներսում կարող է առաջանալ ԵՄ փակ ակումբի նման մի բան:

Հարց – ԱՄՆ-ը երկար ժամանակ հանդիմանում էր իր եվրոպական դաշնակիցներին այն բանի համար, որ նրանց ռազմական բյուջեները չափազանց փոքր են...

Պատ. – Ռազմական կարիքների համար ծախսերի ավելացում չկա, եւ ես չեմ սղասում, թե կլինի: Դրա համար կա երկու հիմնական դաշնակց: Առաջին հերթին՝ սնտեսական: ԵՄ անդամները ղարսավոր են ղառիկները բյուջեի սղաճի որոշակի մակարդակ: Այդ դաշնակցով էլ նրանց շատ դժվար է զգալիորեն ավելացնել ծախսերը: Եվրոպական երկրները սոցիալական կարիքների եւ առողջապահության վրա ծախսում են ահռելի միջոցներ: ԵՄ-ում առկա է նաեւ ժողովրդագրական խնդիրը. աշխատանքային տարիքի առավել շատ մարդիկ են անցնում թոշակի: Այդ դեպքում, համակարգ գումարներ մուծող անձանց թիվը փոքրանում է, իսկ համակարգից գումարներ հանող անձանց թիվը, ընդհակառակը՝ մեծանում:

Երկրորդ հիմնական դաշնակցն այն է, որ ԵՄ անդամները բանակի դերն այնպես չեն արժեւորում, ինչպես ամերիկացիները: Մի կողմից, նրանք համարում են, որ Եվրոպան բախվել է նույն վստահության, որոնց ԱՄՆ-ը (առաջնություն, զանգվածային ոչնչացման զենք): Սակայն եվրոպացիներն

անհամեմատ ավելի փչ, քան ամերիկացիները, հակված են խնդիրները լուծել ռազմական ճանադարհով՝ օրինակ, ուժի կիրառմամբ այն երկրների նկատմամբ, որոնք սարածում են զանգվածային ոչնչացման զենք կամ խախտում են մարդու իրավունքները: Եվրոդացիները նախընտրում են ամբողջով անվստահությունը՝ հենվելով դիվանագիտական միջոցների վրա: Դա նշանակում է, որ ԵՄ երկրներին շատ դժվար է զսնել այնպիսի ծանրակշիռ ֆադաֆական դասճառներ, որոնք սոցիալական ավելացնեն ռազմական բյուջեները, հասկադես ֆինանսական ճգնաժամի դայմաններում:

ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ ԳԼՈՐԱԼԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ալեքսանդր Դուզին

«Գլոբալացում» եզրի սակ առկա են երկու տարբեր հասկացություններ, որոնք հաճախ շփոթում են:

1. Իրական գլոբալացում

Իրական գլոբալացումը աշխարհի բոլոր երկրներին ու ղեռնություններին արեւմտյան ճնշեսական, ֆաղափական, մշակութային, տեխնոլոգիական եւ տեղեկատվական կողմի դարձադրման՝ ներկայումս կենսագործվող գործընթացն է: Այդդիմի գլոբալացումն անցկացվում է «հարուստ Դյուսիսի», «ոսկե միլիարդի» կողմից եւ միտված է աշխարհում նրանց գերիշխանության ամրադրմանը: Սա «նոր գաղութացման» ձեւ է: «Հարուստներն» իշխում են «աղիւսների», «զարգացածները»՝ «հեռամնացների» վրա: Ընդ որում, ժողովուրդներն ու երկրները կորցնում են «անկախության» մնացորդները եւ կան մտնում են գլոբալացման համակարգի մեջ, կան էլ դառնում են «մերժյալ», իրավազուրկ երկրներ, «չարիքի առանցք»:

Տնտեսադիմ աշխարհի գլոբալացումը հաստատում է տնտեսության ազատական մոդելի, արմատական մոնետարիզմի, «ֆինանսիզմի» (ֆոնդային շուկաների, վենչուրային ձեռնարկությունների զարգացում եւ այլն) ամենուրեք արմատավորում:

Քաղաքականադիմ այն հիմնավորում է ազատական-ժողովրդավարական աշխարհիկ կառուցվածքի ամենուրեք հաստատման անհրաժեշտությունը, «մարդու իրավունքների»

գաղափարախոսության, «բաց» եւ «ֆաղափացիական» հասարակությունների գերակայությունը: Ըստ այդմ՝ Պետականությունն աստիճանաբար վերացվում է, սերունդների վարչարարական համակարգերը լուծարվում են:

Ռազմավարական Տեսանկյունից այդդիսի գլոբալացումը նշանակում է ԱՄՆ եւ գլոբալացման գծով նրա գործընկերների (արբանյակների) զինված ուժերի կողմից երկրագնդի ողջ տարածքի վրա անմիջական հսկողության սահմանում:

Այն կարելի է կոչել «գլոբալ գլոբալացում» (ֆանզի ենթադրում է անցում ինֆնիտիսան երկրների համակարգից ընդհանուր համաժխարհային Պետության՝ համաժխարհային կառավարության գլխավորությամբ) եւ «միաբեւեռ գլոբալացում» (որովհետեւ գլխավոր ասյանը մնալու է ժամանակակից Արեւմուտքը՝ նախկին երկբեւեռ համակարգի այն բեւեռը, որը հաղթեց «սառը Պատերազմում» ու Պահպանեց իր հզորությունը):

Այդդիսի գլոբալացման ընթացքում ենթադրվում է աստիճանական հրաժարում միջազգային իրավունքի նախկին կաղաղարներից. վերացման են ենթակա այնդիսի կառույցներ, ինչդիսիփ են ՄԱԿ-ը, ՆԱՏՕ-ն եւ այլն: Նրանց փոխարեն ձեւավորվելու են այլ կառույցներ, որոնք նախատեսելու են իժխանության (Տնտեսական, ֆաղափական եւ զինվորական) առավելագույն կենտրոնացում «գլոբալ վերնախավի» (հետագայում՝ համաժխարհային կառավարության) ձեռքում: Ի տարբերություն այսօր գոյություն ունեցող միջազգային կառույցների, որոնք հիմնված են բազմաթիվ երկրների ուժային կարողությունների հաժվառման վրա, գլոբալ իժխանության կառույցները ենթադրում են առավել հսակ արտահայտված միանձնյա ղեկավարություն: ԱՄՆ ռազմավարներն այդդիսի աժխարհակառուցվածքը դիտում են որդես ամերիկյան ֆաղափական-Տնտեսական եւ մժակութային մողելների

փոխադրում երկրագնդի ողջ սարածֆ: Այս գաղափարը դրված է «Աժխարհի Միացյալ Նահանգների» հայեցակարգում:

2. Հավանական գլոբալացում

Հավանական գլոբալացումը զուտ սեսական նախագիծ է՝ սարածված զարգացած երկրների հունանիսար, առավել հաճախ՝ «ձախակողմյան», բնադահոդանական, սցինեսիսական¹ Երջանակներում: Հունանիսար գլոբալացումը դասկերացվում է որդես երկբեեռ աժխարհի դիմակայության ավարսից հեսո մժակույթների ու ֆադաֆակրթությունների երկխոսության զարգացում: Այս դեդոում «գլոբալացման» սակ հասկացվում է ոչ թե Արեւնուսֆի կողմից մնացած բոլորին սնեսեսական, մժակութային, ֆադաֆական, սեղեկասվական, արժեֆային միասնական կադադարների դարսադրում, այլ՝ «փորժի գլոբալ փոխանակում», սարբեր սուրյեկսների միջեւ ինեսեմսիվ երկխոսություն: Այսդիսի գլոբալացումը ենթադրում է «գադութային» մոսեցման վերացում եւ ձգսում է ժողովուրդներին սալ դասմական ու մժակութային զարգացման ճանադարհի ընսրության լրիվ ազասություն:

Այս հունանիսար գլոբալացումը հնարավոր է համարում սոցիալ-ֆադաֆական եւ սնեսեսական համակարգերի բազմազանությունը, ունի դացիֆիսական բնույթ, բոլոր երկրներին (ներառյալ՝ ԱՄՆ-ին) սանում է միջուկային գինաթափման կամ, որդես միջանկյալ փուլ, միմյանց փոխասահմանափակող մի ֆանի միջուկային բեեռների սեղծման:

Այդդիսի գլոբալացումը, ի սարբերություն նախկին միաբեեռի, կարող է կոչվել բազմաբեեռ: Սրա սարասեսակ կարելի է համարել «մասնակի», «սեղային» կամ «մեժ սարածֆների» գլոբալացումը: Այն ենթադրում է միասնական

ֆաղափարական կողմում երկրների սնտեսական, ֆաղափարական եւ սոցիալական ինտենսիվ մերձեցում: Այս գլոբալացումը ոչ թե ողջ հողագործի, այլ մեկ ֆաղափարության շրջանակներում է: Այդդիպի «սարածաշրջանային գլոբալացման» օրինակ կարելի է համարել ներկայիս Եվրամիությունը կամ Եվրասիական սնտեսական խորհուրդը:

Հարկ է նշել, որ «բազմաբեւեռ գլոբալացումն» իրենից ներկայացնում է հումանիտար մտավորականության նախագիծ, ինչպես նաեւ մյուս՝ «միաբեւեռ», «գլոբալ» եւ «ամերիկակենտրոն» գլոբալացման հաջող իրականացման դեմքում անմոռապես վիճակում հայտնված երկրների կամ նրանց դատարանների շահերին համադասասխանող զուտ սեսական մոդել:

Հավանական գլոբալացումը (այսինքն՝ այնդիպին, որը գոյություն չունի, բայց կարող էր լինել) հանդիսանում է այլընտրանք իրական գլոբալացմանը (այսինքն՝ այնդիպինին, որն այժմ առկա է, բայց կարող էր չլինել): «Գլոբալացում» հասկացության այս երկու իմաստներն իրենց հիմնական բնութագրիչներով ոչ միայն տարբեր են, այլեւ էական սկզբունքներում՝ հակաբեւեռ:

Հակագլոբալացում

Հակագլոբալացումը գլոբալացման գործընթացների անաչառությունը, ամխուսափելիությունը եւ դրական էությունը ժխտող հայացքների համակարգ է:

Հակագլոբալացումն առաջին հերթին ուղղված է «իրական», «միաբեւեռ», «ամերիկակենտրոն» գլոբալացման դեմ:

Հակագլոբալացումը մերժում է՝

- ազատական սնտեսության գերիշխանությունը,
 - Արեւմուտքի (ԱՄՆ) նեոգաղութային ֆաղափականությունն «աղբաֆ Զարավի» նկատմամբ,
 - ազատական ժողովրդավարության սիրադէտությունը՝ համարելով, որ մյուս ֆաղափական համակարգերը, օրինակ՝ սոցիալ-ժողովրդավարական կամ դահողանողական (հանրադէտական), գոյության լիակատար իրավում ունեն,
 - մյուս բոլորի նկատմամբ արեւմտյան (ամերիկյան) արժեքային համակարգի գերակայության մասին դրոյթները,
 - սեխնիկան՝ բարոյականությունից, անհատին՝ հասարակությունից, «հարստությունն»՝ «աղբատությունից» վեր դատելը, սեխնուղոգիական առաջընթացի կողմից օրջակա միջավայրի նկատմամբ անտարբեր վերաբերումները:
- Այսդիտով, հակազլոբալացումն ամբողջությամբ հակադիր է առաջին՝ իրական գլոբալացմանը, սակայն լիովին համատեղելի է երկրորդ՝ «հավանական», «հումանիտար» կամ «բազմաբեւեռ» գլոբալացման հետ:

¹ Սցիենսիզմ (լատ.՝ գիտություն, գիտելիք) - աշխարհայացք, որ դիտում է գիտությունն իբրեւ գլխավոր գործոն դատմական առաջընթացի եւ սոցիալական խնդիրների լուծման համար: - *Խմբ.*

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Մուշեղ Լալայան	
ՄԵՐ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ԱԽՏԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	1
Հրանտ Տեր-Աբրահամյան	
ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՆԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	
ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ	7
Ռուբեն Սաֆրասյան	
ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՄՆ-ՈՒՄ	14
Գագիկ Տերսերյան	
ԿԵՆՍԱՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐ	21
Սեւակ Սարուխանյան	
ՎՐԱՑ-ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ ..	28
Սարգիս Հարությունյան	
ԻՐԱՔԸ ՈՐՊԵՍ ՄԵՐՋԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ	
ՆՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄՈԴԵԼ	34
Արաբ Փառայան	
ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ DA'WA -Ի ՇԱՐԺՈՒՄԸ	40
Թոմաս Վալաբեկ	
ԵՎՐՈՊԱ, ԱՄՆ, ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ.	
ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆՈՐ ՈՒՐՎԱԳԾԵՐ	47
Ալեքսանդր Դուգին	
ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ ԳԼՈԲԱԼԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ	53

*Շաղիկի վրա տասկերված է
Ալիարակ լիճը (Գեթաճեն)*

«ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ», Հայաստանի
Հանրապետական կուսակցության հրատարակություն
Խմբագրական խորհուրդ
Երեւան, 375010, Սելիֆ-Աղամյան 2: Հեռ. 58 04 91, 58 04 83:
Էլ. փոստ՝ hanrapetakan@hhk.am:
Հիմնադիր՝ Հայաստանի Հանրապետական կուսակցություն:

Թուղթը՝ օֆսեթ, ֆորմատը՝ 70×108 1/16:
Պայմանական 3,25 մամուլ: Տղաֆանակը՝ 1000:
Տառաճեսակը՝ «Arial Armenian» եւ «Vs Helvetica»:
Վկայական՝ ՕԼՄ 000176:
Տղագրվել է «Ամարաս» տղարանում: